

Tuomas Kuhmonen, Riikka Saarimaa, Timo Nurmi
Ira Ahokas, Katja Hyvönen & Juha Kaskinen

PAIKALLISEN RUUAN TULEVAISUUSKUVAT

TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS
Tutu e-julkaisu 1/2016

Turun yliopisto
University of Turku

Tuomas Kuhmonen

Tutkimusjohtaja, KTT, MMM
tuomas.kuhmonen(a)utu.fi
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Riikka Saarimaa

Projektipäällikkö, FM
riikka.saarimaa(a)utu.fi
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Timo Nurmi

Projektipäällikkö, KTM
timo.nurmi(a)utu.fi
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Ira Ahokas

Projektipäällikkö, FM
ira.ahokas (a)utu.fi
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Katja Hyvönen

Tutkija, YTT
katja.hyvonen(a)uef.fi
Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto

Juha Kaskinen

Johtaja, VTT
juha.kaskinen(a)utu.fi
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Copyright © 2016 Tekijät & Tulevaisuuden tutkimuskeskus & Turun yliopisto

Kuvituskuvat (järjestyksessä ylhäältä alas):

Lyhyt ketju: Valtioneuvoston kuvapankki; MMM/Mavi Contum Oy; Valtioneuvoston kuvapankki Jaakko Martikainen

Vihreä ketju: Scandinavian Stockphoto Dario Sabljak; MMM/Mavi Jyrki Vesa; Getty Images Claes Torstensson

Reilu ketju: Scandinavian Stockphoto Tyler Olson; MMM/Mavi Jyrki Vesa; MMM/Mavi Martina Motzbäuchel

Aito ketju: Valtioneuvoston kuvapankki; Valtioneuvoston kuvapankki Jaakko Martikainen; MMM/Mavi Jyrki Vesa

ISBN 978-952-249-404-7

ISBN 978-952-249-405-4 (painettu)

ISSN 1797-1322

Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Turun kauppakorkeakoulu
20014 TURUN YLIOPISTO

Käyntiosoite: Rehtorinpellonkatu 3, 20500 TURKU
Korkeavuorenkatu 25 A 2, 00130 HELSINKI
Yliopistonkatu 58 D, 33100 TAMPERE

Puh. (02) 333 9530
utu.fi/ffrc
tutu-info@utu.fi

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE.....	4
1 JOHDANTO	5
2 TULEVAISUUSKUVAT JA VAIHTOEHTOISET TULEVAISUUDET	8
3 TUTKIMUSPROSESSI	10
4 PAIKALLISEN RUUAN TULEVAISUUSKUVAT	15
4.1 Lyhyt ketju	15
4.1.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva	15
4.1.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat.....	17
4.2 Vihreä ketju.....	19
4.2.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva	19
4.2.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat.....	21
4.3 Reilu ketju	24
4.3.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva	24
4.3.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat.....	26
4.4 Aito ketju	27
4.4.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva	27
4.4.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat.....	29
4.5 Arviointia	32
5 TULEVAISUUSKUVIEN TOTEUTUMISEN ESTEET	39
5.1 Lyhyt ketju	39
5.2 Vihreä ketju.....	41
5.3 Reilu ketju	43
5.4 Aito ketju	45
5.5 Arviointia	47
6 YHTEENVETO	59
LÄHTEET	63

ESIPUHE

Paikalliset ruokajärjestelmät ovat usein vahvasti institutionalisoituneita, kulttuurisesti juurtuneita, taloudellisten valtasuhteiden ja vakiintuneiden kulutustottumusten sementoimia kolossaaleja. Niiden tulevaisuutta on helppo tarkastella polkuriippuvaisena muutoksena, joka taipuu ehkä hieman johonkin suuntaan vakiintuneelta kehitysuraltaan. Maailmanmalli on niin vahva, että aidosti vaihtoehtoisia tulevaisuuksia on vaikea nähdä tai edes mielikuvitella. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmillä tällaista mielen maailman monokulttuuria on mahdollista rikkoa säätämällä tarkastelukehystä ja horisonttia. Nykyhetki on aina rajoitteisin aikahorisontti, koska yksityiskohtaista sisältöä on runsaasti, eikä sitä ole helppo järjestää muutoshahmoiksi, syy-seuraussuhteiksi tai hierarkioiksi. Mitä kauemmas historiaan tai tulevaisuuteen liikutaan, sitä vähemmän tätä merkityksettömien yksityiskohtien kohinaa on ja sitä selvemmin kokonaisuudet parhaimmillaan hahmottuvat.

Tässä raportissa on esitetty tulokset neljän kestävyuden ulottuvuuden (taloudellisen, ympäristöllisen, sosiaalisen ja kulttuurisen) varaan rakentuvista paikallisen ruuan tulevaisuuskuvista. Paikallinen ruoka on lähellä tuotettua ja/tai alkuperältään ja tarjontaketjultaan tunnettua kotimaista ruokaa. Tulevaisuuskuvat muodostavat yhden "otoksen" monista mahdollisista paikallisen ruuan vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja tällaisina niitä tulisi ensisijaisesti myös tulkita. Jos kuvattuja tulevaisuuksia tavoitellaan, tuloksista on hyötyä tunnistettaessa tavoiteltavia sisältöjä, poistettavia esteitä ja toimijoiden erilaisia rooleja tulevaisuuksien tekemisessä.

Hanke on rahoitettu hallituksen lähiruokaohjelman varoin maa- ja metsätalousministeriön toimesta. Haluamme kiittää lämpimästi rahoittajaa työn mahdollistamisesta ja taloudellisesta panoksesta sekä asialle aikaa uhranneita verstaaiden osallistujia älyllisestä panoksesta.

Turussa 21.12.2015

Tuomas Kuhmonen
Tutkimusjohtaja
Tulevaisuuden tutkimuskeskus

1 JOHDANTO

Ruuan ja elintarvikeraaka-aineiden tuotantotavat, tuotannon eettisyyttä ja ympäristövaikutuksia koskevat normit ja yhteiskunnan kehittyneisyyteen kytkeytyvät tuotantokustannukset vaihtelevat merkittävästi eri valtioiden välillä. Tämä synnyttää valtioiden välille kilpailuetuja ja sen myötä mahdollisuuksia hyvinvoinnin parantamiseen erikoistumalla suhteellisen edun periaatteen mukaisesti (Houck 1986, 9). Kansainvälisen kaupan teoriassa suhteellinen etu määritellään hinnan eli tuotantokustannusten perusteella. Pitkälle kehittyneissä valtioissa palkkakustannukset, työturvallisuusvaatimukset, hygieniavaatimukset ja ympäristönormit ovat pääsääntöisesti korkeampia kuin kehitysmaissa tai kehittyvissä talouksissa. Kehittyneillä talouksilla onkin harvoin perinteistä kilpailuetua niissä tuotteissa, joita on osaamisen, infrastruktuurin ja luonnonolojen puolesta mahdollista tuottaa kehitysmaissa tai kehittyvissä talouksissa alhaisemmilla työvoimakustannuksilla ja normeilla.

Asetelma luo monenlaisia toimintamahdollisuuksia eri intressiryhmille. Kansainväliset suuryritykset sekä kehitysmaiden ja kehittyvien talouksien omat toimijat pyrkivät hyötymään tuotantokustannuserosta: ostetaan tai tuotetaan halvalla ja myydään kalliilla kehittyneiden talouksien markkinoille. Kehittyneiden talouksien markkinoilla markkinavoimaa omaava kauppa voi ottaa oman siivunsa hintaerosta ja alentaa tuonnilla tai sen uhalla hankintahintojaan kotimaisilta tavarantoimittajilta. Kaikilla näillä toimijoilla on myös intressinä häivyttää tuontituotteiden alkuperään mahdollisesti liittyvää tietoa, mikäli tuotannossa tai tarjontaketjussa käytetään kotimaista alhaisempia sosiaalisia, ympäristöllisiä tai eettisiä normeja. Tämä onkin johtanut kehittyneille maille tyypillisiin pitkiin, osin tunnistamattomiksi muuttuneisiin tarjontaketjuihin (Fonte 2008; Kneafsey ym. 2013; Palpacuer & Tozanli 2008), joissa kulutetaan ”ruokaa ei mistään” (food from nowhere; Campbell 2009). Sekä kehittyneiden talouksien tuottajien että kuluttajien asema elintarviketjussa on heikentynyt (Kneafsey ym. 2013, 19).

Kehittyneille valtioille asetelma luo intressin luopua merkittävässä määrin esimerkiksi elintarviketuotannosta tai ainakin maataloustuotannosta ja erikoistua johonkin muuhun. Näin ei ole kuitenkaan käynyt – ei edes EU:n vapailla sisämarkkinoilla (Kuhmonen ym. 2015a). Elintarviketuotanto on edelleen kehittyneissä maissa pääosin kotimarkkinatoimintaa ja valtiot haluavat ylläpitää omaa tuotantoa muun muassa tukemalla kotimaista maataloustuotantoa eli elintarviketun alkupäätä. Valtioiden ei luota siihen, että tuontiruokaa on saatavissa kaikissa tilanteissa riittävä määrä huoltokyvyn ylläpitämiseksi. Huoltovarmuus on kotimaisen tuotannon merkittävin peruste, vaikka maatalous- ja elintarviketähtäimillä on toki myös taloudellisia (vaihtotase, työllisyys), ympäristöllisiä (maatalousluonnon monimuotoisuus), sosiaalisia (tasapainoinen aluekehitys) ja kulttuurisia tavoitteita (perinnemaisemat).

Monet kehittyneet valtiot haluavat edistää elintarviketjun läpinäkyvyyttä, jolloin kuluttajat tunnistavat ruuan alkuperän ja tarjontaketjun kuluttaessaan ”ruokaa jostakin” (food from somewhere; Campbell 2009). Osa kuluttajista kaipaa nykyistä parempaa tietoa ruokansa alkuperästä, tuotantotavasta ja kulureitistä varmistuakseen esimerkiksi tuotannon eettisyydestä, ruuan kotimaisuudesta tai tuotteen turvallisuudesta. Osalle taas (alhainen) hinta on merkittävin ostopäätöksen peruste, kun tuotteen peruslaatu ja turvallisuus on taattu elintarvikelainsäädännön avulla. Vaikka yksilöiden välisessä kulutuskäyttäytymisessä on eroja, eri alueiden ruokajärjestelmissä on yhtenäisiä ja toisistaan poikkeavia piirteitä. Ruokajärjestelmät ovat yleensä melko hitaasti muuttuvia, vahvasti institutionalisoituneita ja kulttuurisesti juurtuneita, kuten luonnehdinnat pohjoisen ja eteläisen Euroopan paikallisesta ruuasta kertovat (taulukko 1).

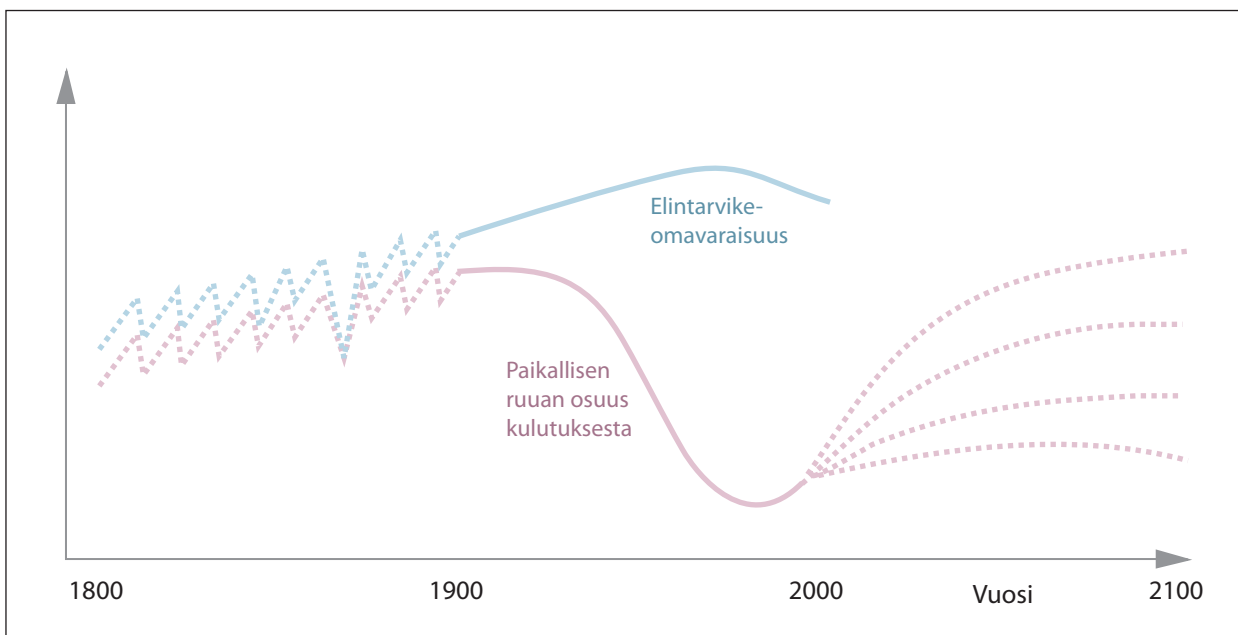
Taulukko 1. Paikallisen ruuan ominaispiirteitä pohjoisessa ja eteläisessä Euroopassa (Amilien ym. 2007).

Pohjoinen Eurooppa	Eteläinen Eurooppa
<ul style="list-style-type: none"> • Kestävyys: kestävät tuotantotavat ja tuotteet • Jäljitettävyys: tuotteen liikkumisen dokumentointi arvoketjussa, kunkin osapuolen vastuu tuotteesta (täsmällinen jäljitettävyys) • Tuotteen tekniset ominaisuudet (täsmällinen dokumentointi) • Terveys, tuotteen hygieeniset ominaisuudet • Eläinten hyvinvointi • Luonnonmukaiset tuotteet ja tuotantotavat (hyvä maine marketeissa, yhdistyy tuotteen korkeaan laatuun, parempi maine kuin paikallisella ruualla) • Paikallinen ruokajärjestelmä käynnistyy yleensä alhaalta ylöspäin • Paikallinen ruoka on osa markkinoiden erilaistamisstrategiaa • Paikallisen ruuan myynti marketeissa voi heikentää sen imagoa ja kuluttajan mielikuvaa sen laadusta (kaupallistuminen) 	<ul style="list-style-type: none"> • Alueen tuotteet (Produits de Terroir) • Läheinen yhteys perinteisiin, historiaan ja jaettuun osaamiseen • Sekä tuottajat että kuluttajat tuntevat suurta ylpeyttä ja intohimoa paikallisia tuotteita kohtaan • Paikallisen ruuan suojeleminen • Kuluttajat ovat vahvasti osallisina paikallisissa tuotteissa ja niiden julkilausumattomassa laadussa • Julkilausumaton jäljitettävyys: tuottajat tuntevat itsestäänselvästi tuotteidensa laatu- ja turvallisuuden (miksi pitäisi dokumentoida?) • Julkilausumaton eläinten hyvinvointi: tuottajat rakastavat eläimiään (miksi pitäisi dokumentoida?) • Paikallisen ruuan tuotantoprosessit tapahtuvat alhaalta ylöspäin • Tuottajat hakevat EU:n nimisuoja (SAN, SMM, APT), mutta eivät aina käytä sitä paikallismarkkinoilla (paikalliset kuluttajat luottavat tuntemiinsa tuottajiin)

Jakolinja ”ei mistään” ja ”jostakin” peräisin olevan ruuan välillä on vahvistunut jo jonkin aikaa. Suomeenkin on syntynyt lukuisa määrä ruokapiirejä ja -osuuskuntia, suoramyyntipisteitä, Reko-renkaita ja muita ruuan tuotannon ja kulutuksen läheisesti yhdistäviä toimintamuotoja. Maatalous- ja elintarviketieteiden politiikalla on alettu edistää muun muassa lyhyitä tarjontaketjuja tuottajan heikentyneen aseman vahvistamiseksi elintarviketieteiden sekä lähiruuan tarjontaa ja kysyntää. Lähiruoka voi kuitenkin tarkoittaa monia eri asioita. Hallituksen lähiruokaohjelmassa (MMM 2013, 5) sillä tarkoitetaan ”paikallisruokaa, joka edistää oman alueen (maakunnan) paikallistaloutta, työllisyyttä ja ruokakulttuuria, on tuotettu ja jalostettu oman alueen raaka-aineista ja joka markkinoidaan ja kulutetaan omalla alueella”; lähiruoka kattaa myös ”elintarvikealan lähinnä pienempien yritysten erikoistuotteet, joiden merkittävimmät markkinat ovat lähialueella, mutta joita myydään eri kanavissa muuallakin Suomessa”. Tässä tutkimuk-

nessä käytetään lähellä tätä olevaa paikallisen ruuan käsitettä. *Paikallinen ruoka on lähellä tuotettua ja/tai alkuperältään sekä tarjontaketjultaan tunnettua kotimaista ruokaa eli "ruokaa jostakin".*

Monilla yhteiskunnallisilla ilmiöillä on oma kehityskaarensa ilmiön synnystä, kasvusta ja kypsymisestä joko taantumiseen ja mahdollisesti päättymiseen tai uudistumisen kautta säilymiseen ja mahdollisesti uuteen kasvuun (vrt. van de Ven & Poole 1995, 514). Paikallinen ruoka on entisaikaisen omavaraistalouden hiipumisen jälkeen kehityskaarensa uudistumisvaiheessa, jossa sille on avoinna useita vaihtoehtoisia tulevaisuuksia (kuvio 1). Erityisesti yhteiskuntapolitiikan kannalta on merkityksellistä ymmärtää, millaisia vaihtoehtoisia kehityspolkuja paikallisella ruualla voisi olla ja millaisia vaikutuksia niihin voisi liittyä. Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin näiden polkujen hahmottaminen tulevaisuuskuvioiden avulla. Tulevaisuuskuviot on kiinnitetty noin vuoteen 2030 ja ne on rakennettu kestävyysneljän ulottuvuuden varaan (taloudellinen, ympäristöllinen, sosiaalinen, kulttuurinen; Kuhmonen ym. 2015b). Näin tulevaisuuskuvioiden mahdolliset tulevaisuudet sisältävät jo lähtökohtaisesti tietoa kestävyysneljän ulottuvuuden toteutumisesta. Raportin luvussa 2 on kerrottu taustatietoa vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja tulevaisuuskuvioiden ja luvussa 3 on kuvattu tutkimusprosessi. Varsinaiset tulokset eli tulevaisuuskuviot on esitelty luvussa 4 ja niiden toteutumisen esteet eli mahdolliset kehittämissäpolitiikan kohteet luvussa 5. Lopuksi on esitetty yhteenveto tuloksista pohdintoineen luvussa 6.

Kuvio 1. Paikallisen ruuan elinkaari ja omavaraisuus peruselintarvikkeissa (vrt. Niemi ym. 2013): pelkistetty hahmotelma.

2 TULEVAISUUSKUVAT JA VAIHTOEHTOISET TULEVAISUUDET

Yhteiskunnan tulevaisuus on menneisyyden ehdollistama, mutta monessa suhteessa avoin (Adam & Groves 2007). Kehitys voi edetä tiettyyn suuntaan tai hajautua rinnakkaispoluiksi; kehitys voi edetä vähittäisen sopeutumisen muodossa tai nopeana hyppäyksenä uuteen tilaan (Kamppinen & Malaska 2004, 68). Ainakin jossakin mittakaavassa tulevaisuuteen sisältyy aina useita vaihtoehtoisia kehityspolkuja ja lopputulemia (kuvio 2).

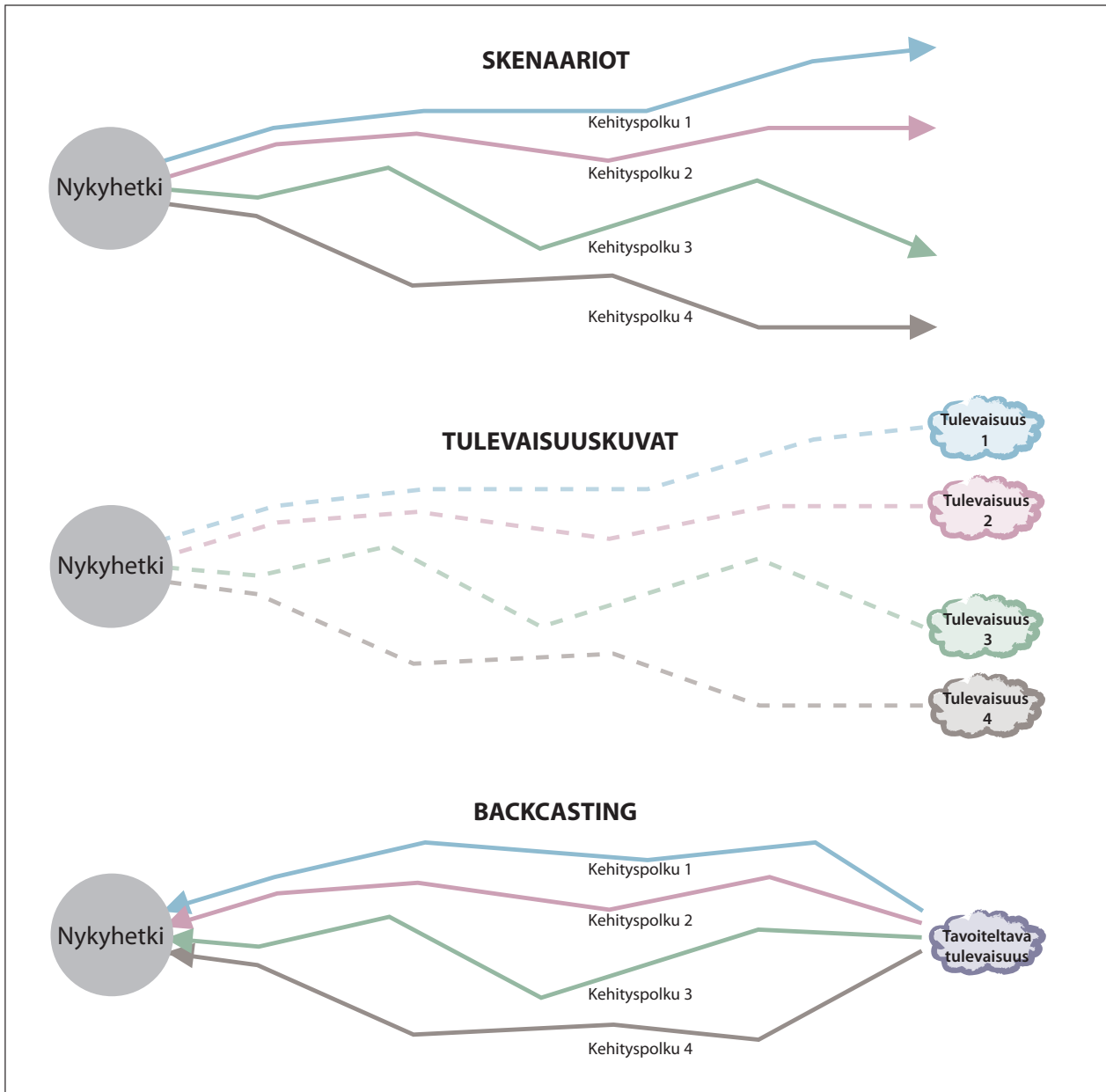
Tulevaisuudentutkimuksessa perinteiset *skenaariot* keskittyvät kehityspolkuihin: niitä synnyttäviin tekijöihin (ajureihin), vaiheiden yhteensopivuuteen ja toteutumisyjärjestykseen (Bishop ym. 2007; van Notten ym. 2003). Skenaariot vastaavat kysymykseen siitä, millaisia vaihtoehtoisia kehityspolkuja tietyn ilmiön nykyketkestä mahdollisesti, toivottavasti ja/tai todennäköisesti avautuu tietyllä aikavälillä tulevaisuudessa.¹

Tulevaisuuskuvat kuvaavat sen sijaan ensisijaisesti vaihtoehtoisten kehityspolkujen lopputulemia (Bell 1997). Ne sisältävät usein skenaarioanalyysiä enemmän intuitiivisia tai visionäärisiä aineksia (van der Helm 2009), jolloin ne eivät välttämättä kärsi samassa määrin alkutilanteen ja urariippuvuuden aiheuttamasta harhasta eli vain lähellä nykytilannetta olevien vaihtoehtojen tarkastelusta (Vásquez 1999). Toisaalta tulevaisuuskuvioiden toteutumismahdollisuuksien arviointi vaatii tarvittaessa enemmän pohdintaa kuin skenaarioiden, koska toteutumispolut eivät ole yhtä ilmiselviä. Tulevaisuuskuvat vastaavat kysymykseen siitä, millaisia vaihtoehtoisia tiloja tarkasteltavalla ilmiöllä on mahdollisesti, toivottavasti ja/tai todennäköisesti olemassa tietyllä hetkellä tulevaisuudessa.

Backcasting-menetelmässä voidaan etsiä vaihtoehtoisia polkuja tulevaisuuskuvesta tai -kuvista nykyisyyteen; usein tarkastellaan tietyn halutun tulevaisuuden vaihtoehtoisia toteutumistapoja (Dreborg 1996; Wangel 2011). Backcasting-skenaariot vastaavat kysymykseen siitä, millaisia vaihtoehtoisia kehityspolkuja tietyn ilmiön tietystä tulevaisuuden tilasta avautuu palattaessa siitä nykyhetkeen. Sekä tulevaisuuskuvia että kehityspolkuja voidaan jäsentää lukuisilla vaihtoehtoisilla tekniikoilla (esim. Kamppinen ym. 2004; Kuhmonen & Kuhmonen 2015).

---

¹ On toki mahdollisia hahmottaa myös mahdottomia, epätoivottavia ja/tai epätodennäköisiä kehityspolkuja tai tulevaisuuden tiloja.

Kuvio 2. Skenaariot, tulevaisuuskuvat ja backcasting.

Kun halutaan hahmotella sitä, millaiset tulevaisuudet ovat mahdollisia, tulevaisuuskuvat ovat erityisen käyttökelpoinen ratkaisu. Tulevaisuuskuvioiden avulla voidaan paitsi lisätä ymmärrystä tietyn ilmiön mahdollisista vaihtoehtoisista tiloista tulevaisuudessa myös helpottaa valintoja eri vaihtoehtojen välillä tekemällä niiden lopputulemat näkyviksi (vrt. De Smedt ym. 2013, 433). Tulevaisuuskuvat voivat myös ohjata suunnittelua ja toimintaa ja siten muovata tulevaisuutta (Jarva 2014). Koska paikallisen ruuan vaihtoehtoiset tulevaisuuden tilat ovat tällä hetkellä enemmän epäselviä kuin niihin liittyvät moninaiset kehityspolut (suoramyynti, Reko-renkaat, ruokapiirit jne.), eikä paikalliseen ruokaan ole liitettävissä yhtä mahdollista ja/tai toivottavaa tulevaisuutta, tässä tutkimuksessa on laadittu nimenomaan tulevaisuuskuvia eikä tavanomaisia tai backcasting-skenaarioita.

3 TUTKIMUSPROSESSI

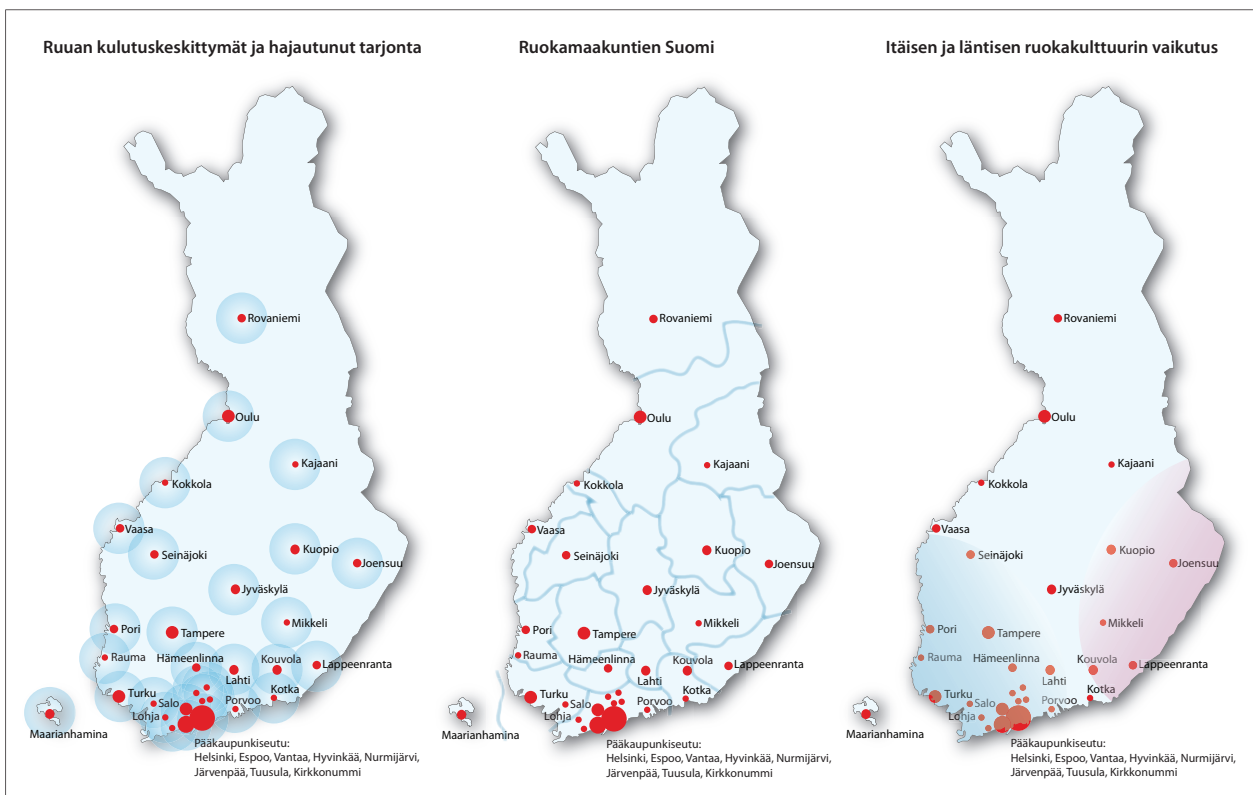
Paikallisen ruuan tulevaisuuskuvat rakennettiin suoraan kestävyiden neljän ulottuvuuden varaan siten, että ne maksimoivat paikallisen ruuan tuotannon ja kulutuksen kautta toteutuvan taloudellisen, ympäristöllisen, sosiaalisen tai kulttuurisen pääoman (kuvio 3). ”Jostakin” tuleva ruoka kantaa mukanaan enemmän informaatiota ja luo sen myötä enemmän mahdollisuuksia ja paineita kestävyiden huomioon ottamiseen kuin ”ei-mistään” tuleva ruoka (Kuhmonen ym. 2015b). Toisaalta kestävyiden ideaali eri ulottuvuuksineen kattaa varsin hyvin paikallisen ruuan yhteiskunnalliset vaikutukset ja on siksi käyttökelpoinen viitekehys niiden arvioinnille. Lyhyt ketju, vihreä ketju, reilu ketju ja aito ketju maksimoivat erillistarkasteluina kestävyiden ulottuvuuksia ja tekevät ne selvemmin näkyviksi kuin ”sekatarkastelut”.

Kestävyiden toteutuminen ajassa ja paikassa				
Ulottuvuus	Taloudellinen kestävyys	Ympäristöllinen kestävyys	Sosiaalinen kestävyys	Kulttuurinen kestävyys
Säilyvä pääoma	Taloudellinen pääoma	Luontopääoma	Sosiaalinen pääoma	Kulttuurinen pääoma
Pääoman tuotto, ydinasiat	Tuotanto- ja kulutusmahdollisuudet	Luonnon kantokyky	Oikeudenmukaisuus, osallisuus	Perinteiden jatkuvuus ja uudistuminen
Kestävyiden toteutuminen maantieteellisesti lähellä tuotetussa ja/tai alkuperältään ja tarjontaketjultaan tunnetussa (kotimaisessa) paikallisessa ruuassa				
Ilmentymä	Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
Ydinasiat ruokaketjussa	Maksimoi tuottajan ja kuluttajan vuorovaikutuksen ja vaikutusvallan	Minimoi ympäristökuormituksen, maksimoi tietoisuuden ympäristövaikutuksista	Maksimoi ketjun läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden	Maksimoi ruuan aitouden, alkuperän ja perinteiden arvostuksen

Kuvio 3. Kestävyys ja paikallinen ruoka (Kuhmonen ym. 2015b, 62).

Tutkimuksessa laadittiin sekä valtakunnallisia että alueellisia tulevaisuuskuvia, koska paikallinen ruokajärjestelmä saa oletettavasti eri alueilla erilaisia ilmenemismuotoja. Aluetarkastelun taso tai aluejako on kuitenkin moniselitteinen asia. Jos paikallinen ruoka tulkitaan tiukasti lähellä tuotetuksi ruuaksi, tuotannon tulisi tapahtua valtaosin kulutuskeskittymissä ja niiden välittömässä läheisyydessä esim. tietyn kilometrirajan sisällä (kuvio 4). Vuoden 2014 lopussa noin 60 % suomalaisista asui Pori–Tampere–Lahti-

Lappeenranta-linjan eteläpuolella ja lähes 60 % asui 30 suurimmassa kaupungissa (Tilastokeskus, väestötilastot), mutta puolet maataloustuotannosta tulee Pohjanmaalta ja Savosta (Tilastokeskus, aluetilinpito). Rakennemuutos olisi vaikea toteuttaa, koska peltoja ei voi siirtää paikasta toiseen ja merkittävän lisäpeltojen raivaamisen kaupunkien lähelle estävät monet kilpailevat maankäyttömuodot. Yhtä lailla ongelmallinen olisi hallituksen lähiruokaohjelman ydinajatuksena olevan maakuntamallin käyttäminen. Maakuntarajojen yli voisi olla saatavissa ruokaa hyvinkin läheltä, mutta ei omasta maakunnasta. Kulttuuriset ruoka-alueet (läntinen keittoruoka-alue ja itäinen uuniruoka-alue) taas ovat ohentuneet ja sekoittuneet siinä määrin, että niiden pohjalta olisi vaikea jäsentää paikallisen ruuan tulevaisuuksia. Näiden haasteiden vuoksi tässä tutkimuksessa on päädytty käyttämään karkeaa neljän alueen jakoa. *Etelä-Suomi* on suurten kulutuskeskusten aluetta; *Itä-Suomi* on vesistöistä, harvaan asuttua aluetta; *Länsi-Suomi* on vahvan maatalouden ja elintarviketuotannon aluetta, jonka väestöpohja suhteessa tuotantoon on vähäinen; *Pohjois-Suomi* on erittäin harvaan asuttua aluetta, jonka tuotantomahdollisuuksia rajoittavat luonnonolot. Näin tulevaisuuskuville on mahdollista saada myös alueellisia erityisolosuhteita ja erityispiirteitä kuvaavia profiileja, vaikka aluejako onkin väistämättä kompromissi eri vaihtoehdoista.

Kuvio 4. Lähiruuan aluemäärittelyn haasteita.

Tutkimusprosessi nojasi kestävyden ja paikallisen ruuan välisen yhteyden osalta hankkeessa aiemmin laadittuun kirjallisuuskatsaukseen (Kuhmonen ym. 2015b), jonka avulla jäsenettiin tulevaisuuskuvioiden teemat ja ydinsisältö eli "maksimoitava" asia. Ensimmäisenä vaiheena työstettiin valtakunnallisista tulevaisuuskuviosta perushahmot (kuvio 5). Helsingissä järjestettiin 25.5.2015 tulevaisuusverstaas, jonne

kutsuttiin asiantuntijamatriisia käyttäen edustajia eri asianosaistahoilta ja eri toimijatasoilta (taulukko 2). Yhteisen johdannon jälkeen osallistujat laativat *tulevaisuuspyörät* lyhyestä, vihreästä, reilusta ja aidosta ketjusta tunnistamalla tekijöitä, jotka maksimoivat myönteisen lopputuloksen kunkin kuvan osalta vuoteen 2030 mennessä. Tätä varten osallistujat jaettiin satunnaisesti kahteen ryhmään. Tulevaisuuspyörät laadittiin World Cafe -menetelmällä (esim. Aldred 2011), jolloin kukin ryhmä laati ensin omansa ja sai tulosten esittelyn jälkeen täydentää toisten ryhmien työtä. Tämän jälkeen kukin ryhmä laati *tulevaisuustarinan* (tilanne 25.5.2030) samasta ketjusta, josta oli tehnyt tulevaisuuspyörän yhdistämällä muutostekijöitä yhtenäisemmäksi juoneksi tai tarinaksi. Myös näitä täydennettiin samalla tavalla kuin tulevaisuuspyöriä. Lopuksi osallistujat saivat itsenäisesti *äänestää* kustakin tulevaisuuspyörästä enintään kolmea tärkeimpänä pitämäänsä tekijää. Tulevaisuusverstaan kesto oli kolme tuntia.

Taulukko 2. Valtakunnallisen tulevaisuusverstaan osanottajat.

	Paikallinen taso	Alueellinen taso	Valtakunnallinen taso
Kuluttajien ja tuottajien välinen yhteys	Olli Repo Herttoniemen ruokaosuuskunta	Thomas Snellman REKO-lähiruokarengas	Jaana Korppi Pro Ruokapiirit
Neuvonta ja kehitystyö	Helena Lehtoaro Maa- ja kotitalousnaiset	Päivi Töyli Turun yliopisto	Kirsi Viljanen Maa- ja metsätalousministeriö
Tutkimus	Hannu Ryhänen Itä-Suomen yliopisto	Riikka Saarimaa Turun yliopisto	Johanna Mäkelä Helsingin yliopisto

Tämän jälkeen tutkijaryhmä järjesti vielä 16.6.2015 oman tulevaisuusverstaansa, jossa jatkojalostettiin ja tiivistettiin verstaan tuotoksia, yhdistettiin niitä kirjallisuuteen ja laadittiin ensimmäiset tulevaisuuskuvaehdot neljästä ketjusta (kuviot 5). Nämä toimivat virikeaineistona alueellisissa tulevaisuusverstaissa lähinnä tarkastelun ohjaamiseksi tarkoituksenmukaiselle abstraktiotasolle tai "lentokorkeudelle". Alueelliset tulevaisuusverstaat järjestettiin Helsingissä 21.10.2015 (Etelä-Suomi), Mikkelissä 11.11.2015 (Itä-Suomi), Seinäjoella 24.11.2015 (Länsi-Suomi) ja Oulussa 2.12.2015 (Pohjois-Suomi). Osanottajia näihin verstaisiin kutsuttiin kahdella Maaseudun Tulevaisuus -lehdessä julkaistulla ilmoituksella sekä sähköpostikutsuilla (750 kpl), jotka kohdennettiin ELY-keskusten maaseutu ja energia -vastualueen päälliköille, MTK:n tuottajaliittojen toiminnanjohtajille, lähiruokahankkeiden (MMM) toteuttajille, ruokapiireille, toimintaryhmille (LEADER), sekä maakuntaliitoissa, oppilaitoksissa, tutkimuslaitoksissa ja yliopistoissa sekä neuvonta- ja kehittämisorganisaatioissa aihepiiriin liittyville henkilöille. Verstaisiin osallistui yhteensä 83 henkilöä (18-25 henkilöä per versta), jotka edustivat asiantuntijatahoja, etujärjestöjä, neuvonta- ja kehittämisorganisaatioita, hallintoa ja alan yrityksiä. Verstaiden osallistujat on lueteltu taulukossa 3.

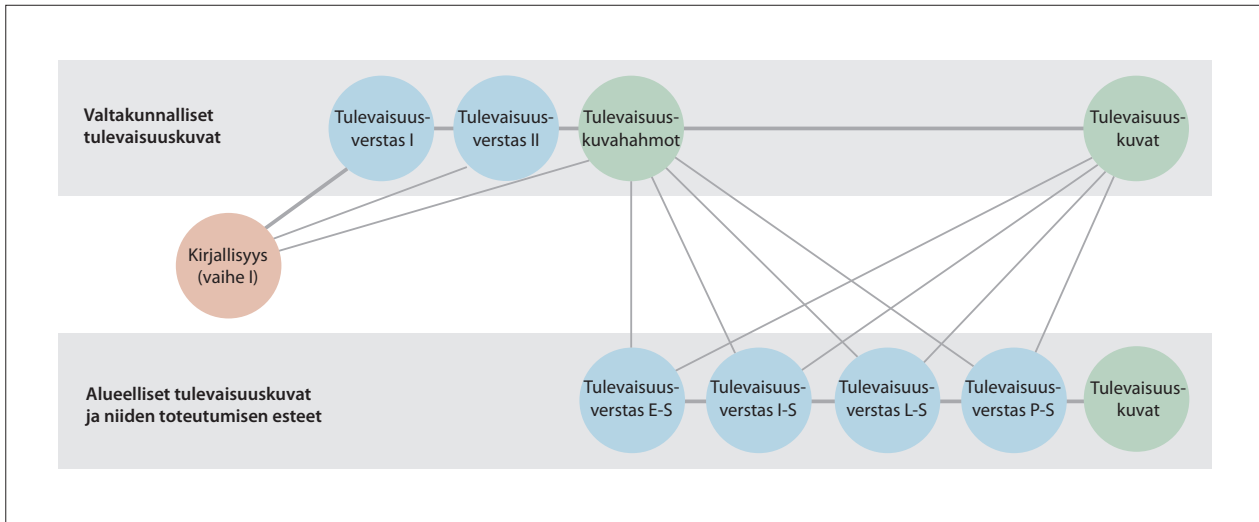

Taulukko 3. Alueellisten tulevaisuusverstaan osanottajat.

Etelä-Suomi	Itä-Suomi	Länsi-Suomi	Pohjois-Suomi
<ul style="list-style-type: none"> • Leena Erälinna, Turun yliopisto (Brahea) • Lotta Heikkilä, Luonnonvarakeskus • Marjut Henttonen, MTK-Kaakkois-Suomi • Jaakko Holsti, MTK-Uusimaa • Minna Huttunen, maa- ja metsätalousministeriö • Kari Jokinen, Luonnonvarakeskus • Mari Koistinen, Suomen Mehiläishoitajien Liitto • Tiina Lampisjärvi, Ruokatieto Yhdistys • Sanna Lehto, Hämeen ammattikorkeakoulu • Taru Lindblom, Turun yliopisto • Marjukka Manninen, MTK • Annu Markkula • Paavo Myllymäki, MTK-Varsinais-Suomi • Nina Nygrén, Turun yliopisto (Tutu) • Anna-Kaarina Palm, BalanceCompass Oy • Susanna Peltonen, Hämeen ammattikorkeakoulu • Ninnu Perälä, Lihakeskusliitto • Elisa Piesala, Elintarviketeollisuusliitto • Eeva Saarikorpi, MTK-Kaakkois-Suomi • Anni-Mari Syväniemi, MTK • Helena Särkijärvi, Turun yliopisto • Minna Tikkanen, Aaltoyliopisto • Kaisa Tolonen, Martat • Kirsi Viljanen, maa- ja metsätalousministeriö • Sari Väänänen, EkoCentria <p>(25 osallistujaa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Juha Alatalo, Finn Angus Osuuskunta • Anu Arolaakso, EkoCentria • Raimo Heinänen, Eväsherkku & Kalaherkku • Heikki Juonala, Järvi-Suomen Herkku • Riitta Kaipainen, Helsingin yliopisto (Ruralia) • Sanni Kemppainen, Salmeilan tila • Matti Kettunen, Apilapalvelut Oy • Riitta Kinnunen, Pielisen Karjalan Kehittämiskeskus • Tytti Klén, Helsingin yliopisto (Ruralia) • Jukka Kotro, Etelä-Savon ELY-keskus • Helena Lehtoaro, ProAgria Pohjois-Savo • Satu Massa, Kouvola Innovation Oy • Pertti Massa, Tietomassa Oy • Heli Peltola, Helsingin yliopisto (Luomuinstituutti) • Kaisla Pirkkalainen, Teatteri Fennica • Marja Pulkkinen, Etelä-Savon ELY-keskus • Maija Puurunen, Etelä-Savon ELY-keskus • Teija Rautiainen, Mikkelin ammattikorkeakoulu • Pasi Rikkinen, Luonnonvarakeskus • Marjo Särkkä-Tirkkonen, Helsingin yliopisto (Ruralia) <p>(20 osallistujaa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Maria Ahvenniemi, Into Seinäjoki • Riitta Alapiha, Kauhajoen kaupunki (ruokamessut) • Anne Haaramo, Kurikan kaupungin ruokapalvelut • Annemari Hahto, Linseed Oy • Vuokko Honkaniemi, Hujanajakukka • Sanna Kankaanpää, Into Seinäjoki • Jenni Koski, Into Seinäjoki • Tarja Koskiniemi, Kurikan kaupungin ruokapalvelut • Tommi Kumpulainen, Turun yliopisto • Terttu Majamäki, Kauhajoen kaupunki • Kirta Nieminen, Seinäjoen ammattikorkeakoulu • Kaisa Pihlaja, MTK-Etelä-Pohjanmaa • Leena Pölkki, Jyväskylän ammattikorkeakoulu • Ari Sivula, Seinäjoen ammattikorkeakoulu • Arja Suomalainen, Yhyres (Leader) • Hannele Suvanto, Helsingin yliopisto (Ruralia) • Jussi Tuomisto, Perunan-tutkimuslaitos • Minna Tuurinkoski • Päivi Töyli, Turun yliopisto • Leena Viitaharju, Helsingin yliopisto (Ruralia) <p>(20 osallistujaa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Heidi Helanen, Vihiluodon Kala Oy • Soila Hiltunen, Oulun Maa- ja kotitalousnaiset • Antti Hirvonen, Oulun ammattikorkeakoulu • Ilmari Juutilainen, Rajakylän ruokapiiri, Suomen luonnonsuojeluliitto • Elisa Kangasaho, Naturpolis Oy • Tellervo Kivistö • Kirsi Korhonen, Luonnonvarakeskus • Tuula Kukkola-Räinä, Viskaalin • Kaisa Myllykangas, Oulun Maa- ja kotitalousnaiset • Markku Norrena, Ylitornion kunta • Tiina Paavola, Pirityiset (Leader) • Kaisu Sipola, Oulun ammattikorkeakoulu • Tiina Suutari, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus • Paula Syri, Oulun ammattikorkeakoulu • Sirpa Törnikoski, MTK-Pohjois-Suomi • Erkki Urpilainen, Oulun yliopisto • Elina Vehkala, Maaseudun sivistysliitto • Anna-Liisa Välimaa, Luonnonvarakeskus <p>(18 osallistujaa)</p>

Verstaissa osallistujat jaettiin yhteisen johdannon jälkeen satunnaisesti neljään ryhmään, joista kukin laati *tulevaisuuskuvan* vuonna 2030 yhdestä ketjusta lähtökohtanaan alueen olosuhteet. World Cafe -menetelmän mukaisesti kukin ryhmä sai tulosten esittelyn jälkeen täydentää muiden ryhmien tuotoksia. Tämän jälkeen kukin ryhmä laati luettelon tulevaisuuskuvansa toteutumisen estävistä tai sen *toteutumista vaikeuttavista tekijöistä*; myös näitä luetteloita täydennettiin tulevaisuuskuvien tapaan tulosten

esittelyn jälkeen. Lopuksi osallistujat saivat itsenäisesti *äänestää* mielestään merkittävintä estettä kunkin kuvan (ketjun) osalta. Myös alueellisten tulevaisuusverstaiden kesto oli kolme tuntia. Tässä raportissa dokumentoitu tutkimusprosessi on esitetty kokonaisuudessaan kuviossa 5. Tässä tutkimuksessa laaditut tulevaisuuskuvat esittävät mahdollisia ja kestävyysnäkökulmasta toivottavia tulevaisuuksia.

Kuvio 5. Tutkimusprosessi (vuosi 2015).

4 PAIKALLISEN RUUAN TULEVAISUUSKUVAT

Tässä luvussa esitetään tulevaisuuspyörät, tulevaisuustarinat, valtakunnalliset tulevaisuuskuvat ja alueelliset tulevaisuuskuvat (4 kpl) lyhyestä ketjusta, vihreästä ketjusta, reilusta ketjusta ja aidosta ketjusta. Luvun lopussa arvioidaan tulevaisuuskuvia rakennetekijöiden ja toimijuuden näkökulmista.

4.1 Lyhyt ketju

4.1.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva

Lyhyt ketju maksimoi paikalliseen ruokaan nojaavan elintarvikeketjun myönteisen lopputuloksen (vaikutusvallan, arvonlisäyksen) tuottaja-kuluttaja-yhteyden näkökulmasta. Valtakunnallisen verstaan tuottamassa lyhyen ketjun *tulevaisuuspyörässä* sisältötekijät oli järjestettävissä prosessiksi: erilaiset kriisit käynnistävät muutoksen, jota ohjaavat politiikka sekä teknologian ja logistiikan uudet ratkaisut siten, että tuottaja-kuluttaja-suhteet organisoituvat uudelleen (kuvio 6). Kaikkein merkittävimpänä lyhyen ketjun sisältötekijänä pidettiin tuottajan ja kuluttajan vuorovaikutuksen merkitystä ja toimivuutta.

Kuvio 6. Tulevaisuuspyörä lyhyestä ketjusta (lihavoidut otsikot tutkimusryhmän ovat tekemiä). Ympyröiden määrä kuvaa valtakunnallisen tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Verstaan tuottamassa *tulevaisuustarinassa* korostui uudenlaisen tilaus- ja toimitusjärjestelmän rooli, uudenlaisen organisoitumismalli sekä kulutustottumusten muutos (kuvio 7).

LYHYT KETJU 25.5.2030

- Ruoka liikkuu: sähköinen tilausjärjestelmä, myyntiklusteri reagoi, toimitus ruokahubiin taikka ostopoolien tai varastopoolien kylmätiloihin, logistiikka toimittaa viikon tilauksen kotiin tai lähialueen jakelupisteeseen; robotti, jota ruokin omalla ruokajätteelläni; bio- ja pakkausjäte palautuu
- Kumppanuustalous – ei nykyisiä tuottaja- ja kuluttajaosuuskuntia, vaan uusi yhteinen, jolla on yhteinen tavoite; riitelen yhtiöni tai osuuskuntani kanssa vuoden 2031 tuotannosta
- Kokeilen hubin viimeisintä kausiruokaa? Mitä printteri tänään pukkaa? Ei, se meni tukkoon...
- Sesongin tuotteet, maukkaat ja eettiset
- Fennoveganismi, syön lihaan kerran kuussa
- Ruhosta syödään kaikki
- Olen pysynyt tämän vuoden ruokakiintiössäni, joka on lyhyt, vihreä, aito ja reilu – jos näin ei olisi, maksaisin sakkoa

Kuvio 7. Valtakunnallisen verstaan tuottama tulevaisuustarina lyhyestä ketjusta.

Lopullinen lyhyen ketjun *valtakunnallinen tai yleinen tulevaisuuskuva*, jossa yhdistettiin aineksia kirjallisuudesta, valtakunnallisesta verstaasta ja alueverstaista, on esitetty kuviossa 8. Lyhyessä ketjussa liikkuu tuottajan ja kuluttajan samaksi tunnistamaa ruokaa ("food from somewhere") paikallisten ruokasolujen ja verkkokaupan kautta. Ruokajärjestelmä on merkittävässä määrin organisoitunut kokonaan uudelleen lyhyen tarjontaketjun eri ilmentymien myötä.

LYHYT KETJU 2030

Lyhyessä ruokaketjussa liikkuu tuottajan ja kuluttajan samaksi tunnistamaa ruokaa

Kaupan rahoittamiseen ja vallan pönkittämiseen kyllästyneet kuluttajat ja tuottajat yhdistävät voimansa ja ohittavat kauppaketjut. Lyhyessä ruokaketjussa liikkuu osapuolten samaksi tunnistamaa ruokaa, jonka arvoketju tunnetaan, kun se siirtyy suoraan tuottajalta kuluttajalle. Suomeen syntyy satoja paikallisia ruokasoluja, joissa tuottajat ja kuluttajat kohtaavat: käyvät kauppaa ja vaihtavat kuulumisia. Tuotteen turvallisuuden ja laadun takeena ovat tuottajan kasvat ja suora palaute. Kuluttaja voi valita omasta solustaan haluamiaan paikallisia tuotteita tai valtakunnallisesta verkkokaupasta muita omia mieltymyksiään vastaavia tuotteita. Paikallisissa soluissa liikkuvat pääasiassa tuoretuotteet ja sesonkituotteet – verkkokaupassa puolestaan jalostetut ja hyvin säilyvät tuotteet. Verkkokaupan omistaa uusi tuottajien ja kuluttajien yhteinen osuuskunta, jolla on myös omia tuotantoyksiköitä. Sekä soluissa että verkkokaupassa tilaukset toimivat sähköisesti ja ruoka kulkee kuluttajan luo. Lauantaisin ruoka-autot kokoontuvat myymään tuotteitaan toreille, joilla ruokaa tehdään ja syödään, myydään ja ostetaan. Harvalukuisista tavanomaisista myymälöistä ostetaan lähinnä tuontituotteita kuten kahvia, teetä, oliiviöljyä ja trooppisia hedelmiä. Myymälät paikkaavat myös suurten keskusten lähituotantovajetta. Ruoka- ja pakkausjäte kiertää soluissa takaisin tuottajille energiantuotantoon; lisäksi kulutuksen ja tuotannon yhteyden tiivistyminen vähentää jätteen syntymistä. Tuotannon tukitarve pienenee pitkällä aikavälillä, kun kuluttajan saama lisäarvo vakiintuu tuottajan saamaksi lisähinnaksi. Lyhyt ruokaketju maksimoi tuottajan ja kuluttajan yhteenlasketun arvo-osuuden ketjusta. Kuluttajat ostavat 40 % ruuastaan omasta solusta, 40 % verkkokaupasta ja 20 % perinteisestä myymälästä.

Kuvio 8. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuva.

4.1.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat

Etelä-Suomen lyhyen ketjun tulevaisuuskuva rakentuu paljolti nykyisen ruokajärjestelmän varaan (kuvio 9). Paikallisen ruuan asema nykyisenlaisissa kaupoissa, jalostuksessa ja julkisissa hankinnoissa vahvistuu, mutta myös vaihtoehtoiset järjestelmät vahvistuvat.

LYHYT KETJU 2030 – ETELÄ-SUOMI

- Jalostus ja kauppa säilyvät edelleen: tuottaja-kuluttaja -ketju on liian lyhyt eikä riittävä volyymeiltaan; välipalatrendi
- Yhteiskunta ja kuluttajat polarisoituvat: halpahalli (hinta) vs. Reko-rengas (terveys)
- Enemmän paikallista ruokaa valikoimiin: shop-in-shop, vahva alueellisten tukkujen verkosto
- Verkkokauppa ja monikanavaisuus (liikkuvat myymälät) vahvistuvat
- Tilaus-toimitusketjut tehostuvat (ruokaosuuskunnat?)
- Julkiset hankinnat ovat tärkeitä (volyymi): tuottaja-organisaatiot (laki kuntoon!) ja tuottajaosuuskunnat
- Paikallinen jalostusaste nousee: raaka-aineesta valmiiseen ruokaan
- Tarinat osana ruokaviestintää: ruuan arvostuksen on lisääntytävä; maun tärkeys esiin, ruoka on nautinto
- 10 % ruuasta hankitaan omasta solusta, 30 % verkkokaupasta, 60 % perinteisestä lähikaupasta

Kuvio 9. Etelä-Suomen tulevaisuuskuva lyhyestä ketjusta.

Itä-Suomen lyhyt ketju rakentuu samaan tapaan melko vahvasti ja monipuolisesti (Reko-solut, myyntipaikat, myymäläkonseptit, ravintolat, catering, julkiset ruokapalvelut, vapaa-ajan asukkaat) olemassa olevan ruokajärjestelmän varaan (kuvio 10). Itä-Suomen lyhyessä ketjussa ovat "kaikki kanavat" käytössä, mikä saattaa heijastaa rajallisen paikalliskysynnän mahdollisimman tehokasta hyödyntämistä.

LYHYT KETJU 2030 – ITÄ-SUOMI

- Netissä tilojen tiedot saatavilla; vuorovaikutus netissä, esim. palaute kauppiaalta tuottajalle; netti lähentää tuotantoa kuluttajalle; oltava uuden teknologian soveltamisen kärjessä
- Osuuskaupan valta iso
- Maidon rooli iso, jatkojalostus?
- Kuluttajalähtöinen rakentuminen; kuluttajan tunnettava paikalliset tuotteet (edellytys); Reko (reilu kuluttaminen) lisää lyhyttä ketjua reko-soluna; kuluttajat valmiimpia tekemään itse ja yhteistyössä
- Tulevaisuuden kuluttaja: erilaisia kuluttajia ja tapoja kuluttaa; lyhyt ketju: vaikutus hintaan
- Kaupan rooli 2030: joutuuko mukautumaan, ohitetaanko vanha vallitseva järjestelmä; kauppaketjut sopeuttavat toimintaansa, esim. myyntipaikkojen vuokraaminen tuottajille – vaikutus ruuan hintaan; myymäläkonseptit muuttuvat: kauppakeskus vs. pikkukauppa
- Ravintolat, catering mukana lyhyessä ketjussa: toimitusvarmuus laajasti
- Julkisiin ruokapalveluihin hajautetut järjestelmät keskitettyjen sijaan
- Ketjun tuottajalta kuluttajalle oltava myös tuottajalle helppo: toimii tällä hetkellä hyvin myös isojen markettien kohdalla (esim. vihannestuottajilla)– Vaatii ruokakulttuurin muutosta lyhyttä ketjua suosivaksi
- Lyhyen ketjun korkea jalostusaste: onnistuuko?
- Tuoterepertuaarissa kausiluonteisuus: tuottaja ja kuluttaja elävät samassa rytmissä
- Väestörakenteen muutokset: lyhyeltä ketjulta vaaditaan yhteistyötä kauppapaikoissa; yhteistyömallien kehittyminen
- Vapaa-ajan asukkaat: matkailu, ruokamatkailu; maine; tarina ja sosiaalinen media
- Omavaraisuusajattelu ja -käytännöt
- Huoltovarmuus
- Läpinäkyvyys; lyhyen ketjun läpinäkyvä tuotanto: eläinten hyvinvointi, eettisyys
- Laadusta on pakko pitää huolta
- Riskit kasvavat?
- Mahdollistava lainsäädäntö oltava ajan tasalla lyhyille ja moderneille ruokaketjuille

Kuvio 10. Itä-Suomen tulevaisuuskuva lyhyestä ketjusta.

Länsi-Suomen lyhyessä ketjussa korostuvat uudet organisointitavat: Reko-solut, kauppa-autot, kotiinkuljetus, uudet torit, osuuskunnat, joukkorahoitus, siirtolapuutarhat, kierrätys ja sähköiset myyntikanavat (kuvio 11). Muutoksen moottorina on kuluttaja, jonka tarpeisiin ja mieltymyksiin vastataan monipuolisesti.

LYHYT KETJU 2030 – LÄNSI-SUOMI

- Reko: aloitus ruokasoluajatteluun, matalampi kynnykskäyttö, lainsäädäntö ja tarkastukset kevyempiä
- Kauppa-auto: tekeekö comebackin monipalvelukonseptina?; etukäteistilaukset ja verkkokauppa – vain onko menneen talven lumia? Kiertävät lähiruokakonseptit haja-asutusalueilla; logistiikan uudelleenorganisointi kuluttajanäkökulmasta (reko-tukku, noutopiste)
- Kotiinkuljetus ja sen tulevaisuus; ketkä käyttävät kuljetuspalvelua
- Ollaanko 15 vuoden päästä tilanteessa, jossa kulurakenne on läpinäkyvä?; tuottajan ja kuluttajan arvostus samalla viivalla
- Tuotannon tukitarve saattaa pienentyä, mutta meneekö säästö todella tuottajalle
- Sesonkituotteet paikallisten ruokasolujen kautta
- Toritoiminta kaupunkien ydinkeskustoissa; perinteinen toritoiminta muuttuu: tuotteilla on kasvot; farmers market
- Osuuskuntamalli vs. joukkorahoitus esimerkiksi lähileipomoon synnyttämiseksi
- Kuluttajien sitouttaminen esim. osuuskuntiin
- Lyhyen ketjun suosiminen kuluttajanäkökulmasta; muut kuin taloudelliset syyt ohjaavat ostokäyttäytymistä
- Julkiset hankinnat (suurkeittiöt) siirtyvät (joutuvat) kuluttajien vaatimuksesta suosimaan lähiraaka-aineita: hankintaosaamisen lisääminen
- Pakkausten uusiokäyttö ja kierrätys; laatikkopalautus (vrt. pullonpalautusjärjestelmä, pantti mukana)
- Paikallisten omistamat siirtolapuutarhat ulkomaisten tuotteiden saamiseksi
- Ei myydä enää valmisaterioita vaan syödään ulkona tai torilla: ei pynttäytymistä ravintolaan vaan epämuodollista yhdessä syömistä
- Sähköiset myyntikanavat yleistyvät; ruuan kauppakeskus netissä
- Brändätty ”oma sika” tai ”oma lehmä”
- Ennuste: 20 % ruuasta hankitaan omasta solusta, 20 % verkkokaupasta, 60 % perinteisestä marketista

Kuvio 11. Länsi-Suomen tulevaisuuskuva lyhyestä ketjusta.

Pohjois-Suomen lyhyessä ketjussa ovat esillä erityisesti logistiikka ja saavutettavuus: kuinka pieni ja hajainen tarjonta löytää kuluttajien ja julkisten hankkijoiden luo (kuvio 12). Lähilogistiikka ja edestakaisen kuljettamisen (tukut etelässä) välttäminen lyhentävät ja tehostavat ketjua, jossa pohjoisilla erikoistuotteilla on oma roolinsa.

LYHYT KETJU 2030 – POHJOIS-SUOMI

- Syntyy kaupan ja suoramyyntin välimuoto, joka ei ole sidottu etukäteistilauksiin
- Lähilogistiikan malli koko ketjussa (tuotanto, jalostus, myynti), avataan näkyviin
- Suljettu kierto: kasvihuone, kalankasvatus, bioenergia
- Turhan sääntelyn purku
- ”Pohjoinen on mahdollisuus”: alkuperä esille ruuasta, omat erikoisuudet esille
- Julkisten hankintojen ja tarjousten tekemisen osaaminen pienten paikallisten tuotantovirtojen hyödyntämiseksi
- Torit sinne, missä ihmiset ovat (asemat, kauppapaikat): saavutettavuus
- Kaupat suosivat paikallisia tuotteita

Kuvio 12. Pohjois-Suomen tulevaisuuskuva lyhyestä ketjusta.

4.2 Vihreä ketju

4.2.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva

Vihreä ketju maksimoi paikalliseen ruokaan nojaavan elintarvikeketjun myönteisen lopputuloksen vähäisen ympäristökuormituksen näkökulmasta. Valtakunnallinen verstaas tuotti *tulevaisuuspyörän*, jossa

tuotantotapojen ja -teknologioiden, markkinoiden ja politiikan sekä ruuan kulutustottumusten muutokset yhdessä alueellisten ratkaisujen kanssa tuottavat tämän myönteisen lopputuloksen (kuvio 13). Merkittävimpinä vihreän ketjun sisältötekijöinä pidettiin alueellisen/paikallisen biotalouden eri ilmentymiä: ravinnekiertoa, paikallista energiantuotantoa ja omavaraisuusajattelua. Myös vähän ympäristöä kuormittavat tuotantotavat ja tuotteet koettiin tärkeiksi tulevaisuuskuvan osatekijöiksi.

Kuvio 13. Tulevaisuuspyörä vihreästä ketjusta (lihavoidut otsikot ovat tutkimusryhmän tekemiä). Ympyröiden määrä kuvaa valtakunnallisen tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Valtakunnallisen verstaan tuottamassa *tulevaisuustarinassa* koko elintarvikejärjestelmä organisoituu uudelleen tarvelähtöisesti sellaisiin mittakaavoihin, joissa ympäristöllisesti kestävät kierrot toimivat. Samalla perinteinen kauppa muuttuu tarpeettomaksi jakelutieksi (kuvio 14).

VIHREÄ KETJU 25.5.2030

- Yksilöiden energiatarve ja ravitsemustarve tunnistetaan älyratkaisulla (vaate, ranneke tms.): syödään tarpeen mukaan eikä tavan mukaan
- Tuotanto on järjestynyt omavaraisesti, paikallisesti ja seutukunnallisesti kestävästi (suljettu ravinnekierto)
- Luomusta on tullut valtavirtaa, mutta kaikki ruoka on ympäristöllisesti kestävästi tuotettua
- Ruuan jakelukanavat eivät edellytä kauppojen olemassaoloa

Kuvio 14. Valtakunnallisen verstaan tuottama tulevaisuustarina vihreästä ketjusta.

Vihreän ketjun *valtakunnallinen tai yleinen tulevaisuuskuva* kertoo ympäristövaikutuksiltaan tunnetusta ruuasta, joka ruuan tuottamisen ja kuluttamisen ympäristöhyödyt ja -haitat ovat näkyviä, hinnoiteltuja ja läsnäolevia tuotannon ja kulutuksen lähentymisen myötä (kuvio 15).

VIHREÄ KETJU 2030

Vihreässä ruokaketjussa liikkuu ympäristövaikutuksiltaan tunnettua ruokaa

Kansalaisten ja valtion kasvava huoli huoltovarmuudesta epävakaa ja ilmastonmuutoksen uhkaamassa maailmassa synnyttää alueellisen omavaraisuuden. Vihreässä ketjussa liikkuu ympäristövaikutuksiltaan tunnettua ruokaa, kun tuotanto ja kulutus lähentyvät toisiaan. Maan tuottokyvyn säilyttäminen ja kestävä hyödyntäminen, ruuan kaukokuljetusten vähentäminen ja ruokaketjun ympäristökuormituksen pienentäminen ovat toiminnan johtotähtiä. Halpatuotannon ympäristöhaitat ja alueellisesti keskittyneen tuotannon ympäristö- ja saatavuusriskit tunnustetaan ja tunnustetaan: ruuan hinta sisältää myös ympäristöhyötyjen ja ympäristöhaittojen arvon ja toimitusvarmuuspreemion. Vahva omavaraisuusajattelu leimaa tuotantoa ja kulutusta. Tuotantopanokset ovat pääosin kotimaisia ja ravinnekierrat suljettuja – tuotanto nojaa kotimaiseen bioenergiaan ja kuljettaminen kotimaiseen biopolttoaineeseen. Ruokajärjestelmä organisoituu uudelleen sellaisiin kokonaisuuksiin ja mittakaavoihin, joissa ravinne- ja energiakierrat toimivat. Uusi teknologia tunnistaa ja ehkäisee ympäristöriskejä ja ympäristökuormitusta ja erilaiset mittarit ohjaavat resurssien tehokkaaseen käyttöön. Ruokaa tuotetaan kaikkialla: pelloilla, metsissä, kaupunkien puistoissa, parvekkeilla ja katoilla, kouluissa, hoitolaitoksissa, suurilla maatiloilla ja pienissä puutarhoissa. Vihreä ruokaketju maksimoi paikallisen luontopääoman säilymistä ja tuottokyvyn pitkällä aikavälillä. Kuluttajat tuottavat 20 % ruuastaan omassa taloudessa, 60 % tuotetaan lähialueella (noin 100 km) ja 20 % jossain muualla.

Kuvio 15. Vihreän ketjun tulevaisuuskuva.

4.2.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat

Etelä-Suomen vihreässä ketjussa korostuvat ruuantuotannon moninaiset lähteet ja muodot sekä ympäristöllisesti kestävämmän tuotantotavan valtavirtaistuminen (kuvio 16). Lähellä tuotetun ruuan rooli on merkittävä, samoin uudenlaisten tuotteiden ja toimintatapojen.

VIHREÄ KETJU 2030 – ETELÄ-SUOMI

- Meren hyödyntäminen: kalakannat, levä, uudet tuotteet
- Kelluvat puutarhat
- Kotimainen kasvisproteiini (haluavatko kuluttajat?)
- Märehtijöiden hyödyntäminen
- Vihreän infran hyödyntäminen
- Kasvinjalostus: tukemaan lähikäyttöä ja makua; kemikaalittomuus
- Sertifioitu suomalainen "laatu-järjestelmä": erillinen luomu-normi lopetetaan ja sulautuu suomalaiseen tuotantotapaan; ihmisen terveys = ympäristön terveys ja toisin päin
- Ruuasta 1 % valmistetaan itse (luonnosta keräily, oma kasvatus, vaihtotalous), 19 % syntyy tuottaja-kuluttaja -yhteistyönä (paikalliset ruokapiirit), 60 % tulee omasta maakunnasta, 20 % tulee muualta

Kuvio 16. Etelä-Suomen tulevaisuuskuva vihreästä ketjusta.

Itä-Suomen vihreä ketju rakentuu vahvasti muuttuvien toiminta- ja elämäntapojen ympärille (kuvio 17). Tämän vuoksi kasvatuksella ja koulutuksella on merkittävä rooli asenteiden, toiminnan sekä "ruoka- ja elämäskulttuurin" muokkaajina.

VIHREÄ KETJU 2030 – ITÄ-SUOMI

- Green Valley = Etelä-Savo tai Itä-Suomi: alueella tuotetaan monipuolisesti vihanneksia, kasviksia, marjoja yms.; luomuruoka; ruoka tuotetaan paikallisella energialla, esim. kasvihuoneet lämpiävät biokaasulla, maalämmöllä yms.; osallistava tilausviljely: jos et tuota kotona ruokaa, voit vuokrata helposti maata; potentiaalipooli: osuuksien tarjoaminen metsistä, pelloista jne.
- Sini-vihreä Etelä-savo tai Itä-Suomi: aikaa mennä kalaan, metsään ja pellolle; vihreä matkailu, ekoturismi, luonnon ymmärtäminen; hiljaisuus, äänimaailma vahvuutena, brändättävä ruokamatkailussa; vihreä kasvatus ruoka- ja elämäskulttuuriin; green care; ruuan tuotanto kaupunkiympäristössä, vihreät "rakenteet"; puhdas vesi, vesivarojen hyvinvointi; maaperän hyvinvointi, hiilen merkitys kierrossa
- Onko muita tapoja näyttää toteen ympäristövaikutuksia kuin luomu; esim. marjojen ja sienten vesijalanjälki nolla; vihreä liikunta: vaihtoehto punttisalille, lähdeittävä jo varhaiskasvatuksesta, myös yritystoimintaa esim. mökkiläisille retkiä metsään, marjan- ja sienkeräystä
- Koko tämän ajattelun lähdeittävä liikkeelle koulutusjärjestelmästä, peruskoulusta alkaen: kiinnostava ammatti ja yrittäjä; päiväkotilasten ja oppilaiden kanssa ulos (outdoor classrooms): asenne

Kuvio 17. Itä-Suomen tulevaisuuskuva vihreästä ketjusta.

Länsi-Suomessa vihreä ketju näyttäytyy erityisen monipuolisena keinovalikoimansa osalta (kuvio 18). Muutos syntyy tuotekehityksen, kannustimien, sääntelyn, yhteistyön, brändäyksen, verotuksen ym. kautta ja vaikuttaa koko elintarviketjun toimintaan.

VIHREÄ KETJU 2030 – LÄNSI-SUOMI

- Luonnonmukainen tuotanto kasvaa; lannoitteet kehittyvät ympäristöystävällisemmiksi
- Pienempiä ruuantuotannon ja käytön keskittymiä; pienemmät hankintarenkaat ja tuottajien tukut
- Sesonki huomioon vielä enemmän
- Kannusteliset paikalliselle ruualle: tuotu ruoka aina kalliimpaa
- Kasvinviljelyn uudet lajit ja lajikkeet
- Sitoutuminen paikallisuuteen esimerkiksi isoissa kaupoissa
- Kauppakeskitymissä pitää olla saman kanton alla erityyppisiä “kauppoja” (toreja, rekoja, paikallistukkuja): samasta paikasta saa erilaiset ostokset, hinnoittelu pysyy reiluna
- Omat ryytimaat (myös julkisissa laitoksissa ja kouluissa)
- Byrokratia joustaa ja tarjoaa mahdollisuuksia
- Tuottajat räätälöivät tuotteet ostajien huomioiden, täsmätuote, yhteistyö
- Lähienergialla tuotettu (brändäys)
- Ravinnekierro on kehittynyt: yhdyskuntajäte onnistutaan saamaan “riskittömään” muotoon; lannan prosessointi kestävä ja tehokasta
- Läpinäkyvyys edistää “vihreyttä” ja reilua (eettisyyttä)
- Tuoteluokittelua lisää (vrt. joutsenlippu): tuotantotapa, ympäristöystävällisyys, tuottajahinta jne.
- Yritystoiminta kasvaa maataloilla: mahdollistaa enemmän
- Vaihtoehtoiset myyntikanavat
- Ruokajätteen monipuolisempi hyödyntäminen lähellä jätteen tuotantopaikkaa: teknologia + logistiikka
- Jätteen vähentäminen; ruokahävikin resurssitehokkuus
- Tuotantoketjun sivuvirtojen älykkäämpi ja tehokkaampi hyödyntäminen (mahdollisimman paikallisesti)
- Biokaasun käyttöjärjestelmät tulevaisuutta: verotuksen muutos, kannattavuus
- Perunajätteiden käyttö biomuovina; kotimainen puu kestävä vaihtoehto (elintarvikkeet, biomuovit, pakkaukset)

Kuvio 18. Länsi-Suomen tulevaisuuskuva vihreästä ketjusta.

Vihreä ketju Pohjois-Suomessa rakentuu monista toimijoista ja monista toiminnoista (kuvio 19). Ketjun tärkeitä ominaispiirteitä ovat muun muassa kuljetusten järjeistäminen ja omavaraisuus eri muodoissaan.

VIHREÄ KETJU 2030 – POHJOIS-SUOMI

- Pohjoisen puhtaan luonnon hyödyntäminen
- Liikenteen päästöt vähenevät ja teknologian kehitys: puhtaan ruuan tuotanto myös kaupungissa
- Kiertotalous, bioenergia, biotalous
- Luonnontuotteiden hyödyntäminen: nuorisometsään, keräilykulttuuri, kotouttaminen
- Kuljetusten järjeistäminen: aluetukut, alueelliset teurastamot ja meijerit yms., ruokaterminaalit
- Ruuan tuotanto kotona ja kouluissa; laatikkokasvatus, siirtolapuutarhat
- Luonnontuotteiden keräys kouluissa
- Omavaraistalous
- Maataloustuet kokonaan ympäristöperusteisia
- Ympäristö- ja energiaverotus
- Fosforin suljettu kierto
- Tuontiriippuvuus pienemmäksi
- Valkuaisomavaraisuus
- Kulutustottumukset: hedelmistä marjoihin, kahvista luonnonyrtteihin, lihasta valkuaiskasveihin, hyönteisravinto
- Sesonkituotteet
- Lajiketutkimus eri kasvuolosuhteet huomioiden
- Ympäristösisivystys: vastuullinen, omakohtainen suhde tuotantoon

Kuvio 19. Pohjois-Suomen tulevaisuuskuva vihreästä ketjusta.

4.3 Reilu ketju

4.3.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva

Reilu ketju maksimoi paikalliseen ruokaan nojaavan elintarviketjun myönteisen lopputuloksen paikallisen talouden, osallisuuden, oikeudenmukaisuuden ja vastuullisuuden näkökulmasta. Valtakunnallisen verstaan tuottamassa *tulevaisuuspyörässä* reilu ketju syntyy reilusta ja oikeudenmukaisesta toimintata- vasta, yhteiskunnan ongelmien ratkaisemisesta, läpinäkyvyydestä ja ruokajärjestelmän muutoksista (kuvio 20). Tärkeimpinä reilun ketjun sisältökijöinä pidettiin reilun ruuan erottautumista (merkintää), julkisten hankintojen toteutustapaa, tuotantoketjun läpinäkyvyyttä ja tunnistettavuutta (tarinat) sekä tarjontamuotoja ja hyvinvointivaikutuksia (Reko-renkaat, green care).

Kuvio 20. Tulevaisuuspyörä reilusta ketjusta (lihavoidut otsikot ovat tutkimusryhmän tekemiä). Ympyröiden määrä kuvaa valtakunnallisen tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Valtakunnallisen verstaan tuottama *tulevaisuustarina* vuodelle 2030 painottaa kuluttajien osallisuutta ja tuottajien aseman parantamista elintarvikeketjussa. Ketjun läpinäkyvyys paranee ja kaupan ketjuohjaus heikkenee (kuvio 21).

REILU KETJU 25.5.2030

- Aiesopimuksin kuluttajan kanssa suunniteltu tuotanto
- Seuraan “oman possun” elämää satelliitin tms. kautta
- Useita eri jakelukanavia (suoramyynti, jatkojalostus, laitoskeittiöt, ravintolat, tukkurit, vähittäiskauppa); ostan kaupan omista kasvihuoneista
- Pystyn seuraamaan arvon jakautumista em. ketjuissa
- Tuottajalla ja kuluttajalla enemmän neuvotteluvoimaa suhteessa kaupan isoihin ketjuihin; tarjonta lisää kysyntää ja ruokkii synergiaa
- Hintajousto
- Ketjuohjaus vähenee kauppaketjuissa
- Biotalous ja reiluus ovat osa ajatteluumme: Suomi on brändätty edelläkävijä luonnonvarojen kestävässä, luonnonvarojen kannalta optimoidussa käytössä ja kierroissa

Kuvio 21. Valtakunnallisen verstaan tuottama tulevaisuustarina reilusta ketjusta.

Reilun ketjun valtakunnallisessa ja yleisessä tulevaisuuskuvasa ydinasia on sosiaalisilta vaikutuksiltaan tunnettu ruoka (kuvio 22). Tämä edellyttää ketjulta läpinäkyvyyttä ja sitoutumista arvolähtöisiin toimintatapoihin, jotka on jollakin tavalla varmistettava esimerkiksi sertifiointin kautta.

REILU KETJU 2030

Reilussa ruokaketjussa liikkuu sosiaalisilta vaikutuksiltaan tunnettua ruokaa

Herääminen ihmisten hyvinvoinnin eroihin ja sosiaaliseen vastuuseen nostavat eettisyyden ja oikeudenmukaisuuden ruokatalouden keskiöön. Reilussa ketjussa liikkuu sosiaalisilta vaikutuksiltaan tunnettua ruokaa, jolla halutaan tehdä hyvää. Reilun ruuan sertifiikaatti takaa kotimaisen ruokajärjestelmän osallisille mahdollisuuden lailliseen, oikeudenmukaiseen ja eettiseen toimintaan. Sertifiikaatin vaatimusten mukaan esimerkiksi tuottajille maksettava takuuhinta kattaa kotimaiset tuotantokustannukset, jotka mahdollistavat työntekijöiden ja tuotantoeläinten hyvän kohtelun ja antavat tuottajalle kilpailukykyisen toimeentulon. Tuottajat, jalostajat ja kauppiat sitoutuvat jakamaan markkinaehtoista menekkiä vaille jääneet tuotteet hyväntekeväisyyteen sopimusjärjestöjen kautta. Reilun ruuan sertifiikaatti edellyttää myös läpinäkyvyyttä ja jäljitettävyyttä: kaupassa tai tuotteessa tulee olla näkyvillä tuottajan saama osuus hinnasta ja kaikkien raaka-aineiden alkuperä eli tuottaja ja tuotantopaikka. Näin ostaja voi saada hyvän omantunnon lisäksi varmuuden kulutuksensa sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista. Julkisissa hankinnoissa suositaan reilun ruuan sertifiikaatin tuotteita. Maatalouden tukijärjestelmiä ja erilaisia merkkejä sulautetaan sertifiikaattiin, jolloin byrokratia ja tuotannon tukitarve vähenevät. Sertifiikaattijärjestelmää valvontoiheen ylläpitää säätiö, jonka hallituksen edustajista puolet nimitävät tuottajajärjestöt ja puolet kuluttajajärjestöt. Reilu ruokaketju maksimoi ruokaketjun ylläpitämisen sosiaalisen pääoman. Kuluttajien ostamasta kotimaisesta ruuasta 80 % on reiluksi sertifioitua ja 20 % muuta ruokaa.

Kuvio 22. Reilun ketjun tulevaisuuskuva.

4.3.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat

Etelä-Suomen reilun ketjun tulevaisuuskuva perustuu jäljitettävyyteen, läpinäkyvyyteen sekä yhteistyöhön ja sitoutumiseen (kuvio 23). Muutos vaatii tietoa, taitoa, avoimuutta ja luottamusta.

REILU KETJU 2030 – ETELÄ-SUOMI

- Jäljitettävyys tilalta kuluttajalle, koskettava myös tuontia; kaksisuuntaista viestintää
- Läpinäkyvyys: mistä hinta muodostuu (hinnan merkitys ehkä pienempi kuin 2015), toimivatko kotimaiset osuuskunnat reilusti (tuottajilla päätösvaltaa)
- Sitoutuminen, yhteistyö toimijoiden välillä: avoimuus, luotettavuus, vähäinen byrokratia
- Julkinen kotimainen reilun kaupan merkki: Hyvää Suomesta ykkösbrändi; sertifiointi lisää byrokratiaa; onko turhaa, voidaanko luottaa kuluttajan arvioon; toimiiko reilu kauppa kuplassa; globaalit markkinat
- Itse tuotettu ja valmistettu ruoka: lisää ymmärrystä ruuan tuottamisesta ja hinnasta; osuus suurempi kuin 2015; ötökät ja kotipuutarhat joka kodissa, peltotilkut; vaihdantatalous; kiertotalous; myös teollista jalostusta tarvitaan
- Tieto-taitoa tarvitaan: ruokakasvatus kaikille ikäryhmille; toteutuminen vaatii korkeaa tietoisuuden tasoa ja faktatietoa

Kuvio 23. Etelä-Suomen tulevaisuuskuva reilusta ketjusta.

Itä-Suomen reilu ketju perustuu uuteen kauppaketjuun, mikä vähentää lisäbyrokratian tarvetta (kuvio 24). Jäljitettävyys, läpinäkyvyys, kuluttajien osallistaminen ja paikallistasoinen toiminta synnyttävät reilua ruokaketjussa.

REILU KETJU 2030 – ITÄ-SUOMI

- Reilun kaupan kauppaketju kotimaiselle ruualle (Fair Trade Finland): pois monista sertifikaateista, on vain yksi reilu
- Itä-Suomen reilu ruokamaakunta
- Reilu Reko valtaa alaa: reilua kaikille ihmisille
- Ylijäämäruoka kiertoon edullisemmin tai lahjoituksina; pyritään hyvillä ennakkointimenetelmillä siihen, että ylimäämää ei tule
- Erikoistuki reiluun tuotantoon
- Ratkaistava tuottajien hyvinvointi: jaksaminen, työn arvostus; kuluttajan osallistaminen tuottajan hyvinvointiin: vuokraosuuksia, uudet tavat osallistua, sitouttaminen, tavoitteena pitkän ajan kannattavuus
- Kokonaisvaltainen hyvinvointi: ympäristö, maaperä, ihminen, resurssien reilu ja tasapuolinen jako
- Avoin tieto hinnamuodostuksesta: tuottajan sama osuus esiin
- Jäljitettävyys ja läpinäkyvyys aidosti kuluttajalle asti: esim. DNA-tietokannat; hinnamuodostus avointa, jakautuvatko tuotot reilusti, mihin voitot käytetään (ei Cayman-saaret, isot marketit, kiinteistöbisnes); reilu ketju on lähellä paikallistasoa, paikallistuntemus ja paikallinen päätöksenteko
- Todennettu reiluus, rehellisyys ja totuudenmukaisuus
- Positiivinen, "fair play"
- Reilun tuotteen prosessi, futuurit?
- Kahvilat, jotka tarjoavat mahdollisuuden ostaa kahvin tai teen tuntemattomalle tarvitsijalle: ostat kolme kahvia, mutta juot vain yhden, kaksi varattomille asiakkaille ilmaiseksi

Kuvio 24. Itä-Suomen tulevaisuuskuva reilusta ketjusta.

Länsi-Suomessa reilu ketju lähtee liikkeelle kuluttajan arvoista, joista se siirtyy muuhun ketjuun (kuvio 25). Reilun ketjun syntyminen edellyttää paitsi asennemuutoksia myös muutoksia osapuolten toimintatavoissa, teknologiassa, julkisissa hankinnoissa ja reiluuden todentamisessa.

REILU KETJU 2030 – LÄNSI-SUOMI

- Sertifikaattien tulisi korvata nykyistä byrokratiaa, eivätkä kustannukset saa kohdentua tuottajalle
- Maanviljelijät tulee nähdä yrittäjinä, joille on taattava tietty perustulo: asennemuutoksen tulee lähteä raaka-aineen tuotannosta
- Myös maatilat voivat olla kasvuyrityksiä ja riskirahoituskohteita
- Tukijärjestelmän kohdentaminen kasvun hakemiseen
- Reiluus on tuotava näkyväksi paikalliseen ja kotimaiseen tuotantoon
- Reiluus lähtee kuluttajan arvoista, joista se siirtyy muuhun ketjuun
- Kuluttajalla on oltava reaalin mahdollisuus ostaa reilua ruokaa
- Reiluuden on oltava kuluttajalle helppoa
- Teknologian hyödyntäminen (appsit): näkyväksi tekeminen, tiedonsaannin helppous, tiedon luotettavuus
- Reiluus on yhteiskunnallista vastuuta ja ylpeyttä "omista" tuotteista
- Reiluuden näkyvyys julkisissa hankinnoissa
- Hävikin hyödyntäminen on myös osa reilua ketjua
- Hävikistä uusiksi tuotteiksi: lisää ruuan arvostusta
- Hursti-liike jokapäiväiseksi
- Maalaisjärki mukaan tuotannon valvontaan, eettisyys
- Marjabisneksistä suomalaisten työllistäjä: tarinat "omistajista", green care

Kuvio 25. Länsi-Suomen tulevaisuuskuva reilusta ketjusta.

Pohjois-Suomen reilua ketjua rakentavat sekä tuottajat, kuluttajat, kauppa, julkinen valta että sosiaalisesti rakentuva vastuullisuus (kuvio 26). Kun asenteet muuttuvat, reilun ruuan tuotanto, kulutus ja kauppa kasvavat ja läpinäkyvyys mahdollistaa reiluuden todentamisen.

REILU KETJU 2030 – POHJOIS-SUOMI

- Tukien merkitys pienenee
- Tuottajien vastuu kasvaa
- Kaupan rooli muuttuu: pääpaino reiluksi sertifioituilla tuotteilla (EU/kansallinen/maakunnallinen?)
- Lainsäädännöllisiä esteitä on purettu
- Kuluttajien ja tuottajien yhteys kasvaa informaatioteknologian avulla (esim. QR-koodi, josta lisätietoa)
- Valtion tuki reiluja kotimaisia tuotteita suosiville kunnille
- Mistä tuotteen hinta muodostuu esille koko ketjusta
- Asennemuutos on tapahtunut kasvatuksen ja ruokaskandaalien seurauksena
- Arvostus kasvaa: lisää tuottajia
- Kumppanuusmaatalous-malli
- Eettisen ruuantuotannon ketju avoimemmaksi
- Eläinten hyvinvointi on osa reiluutta
- Sosiaalinen vastuu: työ pysyy alueella

Kuvio 26. Pohjois-Suomen tulevaisuuskuva reilusta ketjusta.

4.4 Aito ketju

4.4.1 Valtakunnallinen tulevaisuuskuva

Aito ketju maksimoi paikalliseen ruokaan nojaavan elintarviketjun myönteisen lopputuloksen paikallisten tuotteiden aitouden, alkuperän ja perinteiden arvostuksen kautta. Valtakunnallisessa verstaassa laadittu *tulevaisuuspyörä* jäsentää aidon ketjun syntyvän tuotekehityksen, ruokatarinoiden ja -brändien,

ruuan ja matkailun yhdistelmän sekä ruokakasvatuksen ja -kulttuurin kautta (kuvio 27). Tärkeimpinä aidon ketjun sisältötekijöinä pidettiin ruuan mukanaan kantamia tarinoita, ruuan ja matkailun yhdistämistä, ruokakasvatusta sekä alkuperäislajien ja -lajikkeiden tuoman monimuotoisuuden ylläpitämistä.

Kuvio 27. Tulevaisuuspyörä aidosta ketjusta (lihavoidut otsikot ovat tutkimusryhmän tekemiä). Ympyröiden määrä kuvaa valtakunnallisen tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Valtakunnallisen verstaan *tulevaisuustarina* lähtee liikkeelle asennemuutoksesta (kuvio 28). Oma ruoka on "eteläeurooppalaiseen" tapaan esillä koulussa, matkailussa, taiteessa ja sesonkien mukaisessa elämäntavassa.

AITO KETJU 25.5.2030

- Ylpeys omasta ruuasta, asennemuutos on tapahtunut
- Tunnetaan oman ruokakulttuurin vivahteet ja "suomalainen etnisuus"
- Ruokakulttuurien opetus sisällytetään muihin oppiaineisiin
- Ruokamatkailun tuotteistaminen ja tarinat
- Kotimaan matkailun kehittäminen
- Ruokamatkailun kehittäminen: elämyksellisyys, kokemuksellisyys, luonto + ruoka
- Luovat alat yhdistyvät, toimialat ylittävä yhteistyö, kulttuuripalvelut + ruoka
- Perheet elävät sesongin mukaisesti: syödään sesonkiruokaa

Kuvio 28. Valtakunnallisen verstaan tuottama tulevaisuustarina aidosta ketjusta.

Aidon ketjun valtakunnallinen tai yleinen tulevaisuuskuva kertoo ruokaketjusta, jossa liikkuu kulttuurisilta vaikutuksiltaan tunnettua ruokaa (kuvio 29). Tuotteet kantavat mukanaan tietoa ”juuristaan” ja matkastaan ruokapöytään tai ruoka hankitaan suoraan tunnetulta tuottajalta. Ruokakasvatus luo osaltaan uutta ruokakulttuuria.

Kuvio 29. Aidon ketjun tulevaisuuskuva.

4.4.2 Alueelliset tulevaisuuskuvat

Etelä-Suomen aidon ketjun tulevaisuuskuvasessa ovat esillä ruuan monet roolit identiteetin rakentajana, kokemusten lähteenä, ravintona, taiteena ja turvatekijänä (kuvio 30). Tarinat sekä omakohtaiset ja jaetut kokemukset ovat tärkeitä aitouden synnyttäjiä.

AITO KETJU 2030 – ETELÄ-SUOMI

- Aitous on aina kokemus: jatkossakin tehdään itse ruokaa ja leipomuksia ja syödään yhdessä
- Ruoka on osa identiteettiä: ruuan arvostus; yksilöllisyys ja tarpeet (funktionaalisuus); tarinat ovat tärkeitä
- Alkuperä ja jäljitettävyyden ovat tärkeitä, samoin avoimuus ja rehellisyys; digitaalisuus on tässä apuna; ruuan turvallisuus on tärkeää, ruokaväärennökset ovat uhka
- Ruokakulttuurin muutos – elämäntyylin muutos: monikulttuurisuus, sekoittuminen, erilaiset segmentit, heimot, kansalaisjärjestöt; urbanisoituminen, ikääntyminen; tarinallisuus myös etnisistä ruuista ja kulttuureista johtaa asenne-muutokseen; ruoka taiteena – taide ruokana; maku; paluu metsiin, luontoon, järville: luonnontuotteiden käyttö lisääntyy; muiden pohjoisten alueiden ruokakulttuurivaikutteet; sesonkiruoka vahvemmin esiin
- Brändäys: Suomi-kuva, aluebrändäys

Kuvio 30. Etelä-Suomen tulevaisuuskuva aidosta ketjusta.

Itä-Suomessa aito ketju nojaa vahvasti arvojen, asenteiden, tietämyksen ja toimintatapojen muutokseen (kuvio 31). Aitoa ruokaa profiloivat alueen erikoistuotteet, mutta myös jatkojalostus, markkinointi ja viestintä vaativat ponnistuksia.

AITO KETJU 2030 – ITÄ-SUOMI

- Myytävästä tuotteesta oikea hinta?
- Ruuan arvostus? Mitä halutaan? Mistä oikea tieto, joka tukee alueen ruokakulttuuria?
- Mikä on tahtotila: mihin halutaan panostaa ja mitä halutaan tukea?
- Miltä halutaan ruuan näyttävän tulevaisuudessa? Luovuus
- Kouluruokailu, joukkoruokailu: ruuasta keskustelu ruokailun yhteydessä
- Tieto ja tarjonta pääreittien varrelle (kuluttajat)
- Ravitsemusalan koulutus ammatillisissa oppilaitoksissa, alkutuotannon koulutus: riittävä osaaminen; myös perheet ja kuluttajat "marthailemaan"; tilavierailut, yritysvierailut; ruoka mukaan opetukseen
- Maatalouden merkitys yhteiskunnassa
- Ruokaa pidetään itsestään selvyytenä
- Oikea tieto ruuan hinnasta: onko nyt liian halpaa
- Tuotteiden ja tuotannon saatavuuden varmistaminen: jatkojalostus
- Suunnittelu ja sitoutuminen
- Yhteistyö: sitoutuminen
- Ruokamatkailu: markkinoinnin edistäminen, viestintä; osallistava matkailu (arki tutuksi); lisäarvo: puhtaus, luonnontuotemukaisuus
- Sesonkiruokailu
- Oman alueen erikoisraaka-aineiden esiinnostaminen, esim. Etelä-Savossa muikku, keruutuotteet, luonnontuotteet
- Metsäluonto: metsästä saatavat raaka-aineet; villiruoka: osaamisen lisääminen, jatkojalostus
- Uudet kasvit ja tuotteet, joita voi alueella tuottaa
- Arktinen ruoka (Pohjoismaiden yhteinen?): arktisilla alueilla asuvista kolmannes suomalaisia; meillä on tietotaitoa arktisesta ruuasta ja ruuan tuotannosta: tarinat, erityiset Itä-Suomelle tyypilliset lajikkeet; puhtaus: vähemmän esim. kasvitauteja ja siis torjunta-aineita
- Perinteisyys, ruuan aitous, lisäaineettomuus
- Pakkausteknologian kehittyminen: uusiutuva sellumuovi, uusiutumattomista uusiutuviin
- Pakkauskoosta ruuasta pienemmäksi; aidot ja perinteiset säilömis- ja pakkausmenetelmät
- Aidon ruuan vientimahdollisuudet

Kuvio 31. Itä-Suomen tulevaisuuskuva aidosta ketjusta.

Länsi-Suomessa aito ketju on koko elintarvikejärjestelmän läpileikkaava ilmiö, joka vahvistuu asenne-muutoksen myötä (kuvio 32). Aidon ketjun uudet ilmentymät vaativat erityisesti tuotteistamista ja tuotekehitystä sekä näkyvyyttä. Paikalliset erityispiirteet ovat vahvasti esillä "päivitettyissä perinneruuissa", juoma- ja lihamatkailussa, alueen suurten elintarviketoimijoiden tarinoissa jne.

AITO KETJU 2030 – LÄNSI-SUOMI

- Suurten toimijoiden historia tarinoiksi: matkailukohteet
- Maakunnan päivitetty perinneruuat (myös reseptiikan osalta): tarinat näille
- Teknologia mahdollistaa ketjun läpinäkyvyyden: liiketoimintaa syntynyt ja se edistää asiaa
- Aluebrändätyt tuotteet ja raaka-aineet: vientiä
- Tuotantotilat avoimempia, online-valvontakamerat
- Pakettimatkat, teemoitetut reitit: tuotanto-jalostus-tuotteet-ravintolat; safarit: “voita matka”
- Paikallisten tuotteiden tunnistettavuus
- Lähiruokakauppa: Reko katon alla
- Paikallinen “bulkki” näkyväksi
- Hintatason lasku paikallisille tuotteille? (kilpailu, ketju lyhenee, kilpailukyky paranee)
- Arvolle saatava hintaa
- Tuottajakohtainen brändi?
- Matkailukohteet linkattu mukaan, ravintolat lähiruokaan; myymälät ravintolan vieressä
- Elämykselliset lähiruokaravintolat: paikka, kulttuuri, perinteet (juomamatkailu, perhematkailu, lihamatkailu, maito-
matkailu, teknologiamatkailu; ketjumatkailu leivästä alaspäin)
- Tasaisuus tuotteeksi
- Perusopetus ja varhaiskasvatus: ruuantuotanto opetuksen sisällöksi; pedagogiset maatilat
- Kouluruokailu on osa koulupäivää, opetustilanne
- Kansainväliset trendit huomioidaan koko ketjussa: uusia markkinoita avautuu ulkomailla
- Tunnistettuja, arvostettuja erikoisuuksia
- Julkkiskokki globaalin viestin viejäksi
- Sulfaattimaiden potentiaali: ongelmasta mahdollisuus
- Turpeen laajempi tuotteistus
- Green care: kuntouttavat maatilat
- Perustettava “lähiruokayhteisö” (vrt. Amishit)
- Laajalle brändätyt epaket, epasteriat (etelä-pohjalainen tapas)
- Isot tapahtumat
- Kaikki lähtee asennemuutoksesta: keskustelun kautta
- Paikallisten tuotteiden ja maahanmuutajien ruokakulttuurien yhdistämisen mahdollisuudet

Kuvio 32. Länsi-Suomen tulevaisuuskuva aidosta ketjusta.

Pohjois-Suomen aito ketju rakentuu itse tekemisestä, tarinoista, brändeistä ja paikallisesta toiminnasta (kuvio 33). Ruoka on mukana opetuksessa ja matkailussa ja perinneruuat on ”päivitetty” nykyaikaan.

AITO KETJU 2030 – POHJOIS-SUOMI

- Skandinaavinen ruokavalio trendinä; suomalainen elämysruokavalio, viikinkidieetti
- Itse Tehty Elämä ja ruoka (yksilön tai yhteisön tasolla): kaupunkiviljely, kattopuutarhat
- Paikallinen ruoka opetussuunnitelmiin, senioriosaaminen mukaan
- Tarinat ja henkilöt ruuan takana
- Brändäys: pohjois-suomalainen tuote; villiruoka, wild food; puhdas arktinen ilma (esim. luonnonkalat)
- Perinneruuan tuominen nykypäivään
- Kulttuurien kohtaaminen ja vuorovaikutus: suomalainen ruokakulttuuri ja -kasvatus, keräilytuotteet, fuusiokeittiö; perinneruuat uudella tavalla
- Perinteiset, aidot valmistustavat (esim. kalansavustus)
- Ruokamatkailu, tarinamatkailu: reitit (tervareitti, appsit), alueen kärkituotteet; myös tuottajat mukana hyötymässä
- Aidot paikalliset kylätorit ja rekot: verkossa, uusi versio torista

Kuvio 33. Pohjois-Suomen tulevaisuuskuva aidosta ketjusta.

4.5 Arviointia

Verstaat tuottivat sisältörikkaita tulevaisuuskuvia. Tulevaisuuskuvioiden profiileja on kuvattu tiivistämällä niiden sisältö avainsanoiksi (kuvio 34). Tulokset ovat eräänlaisia *mahdollisuusprofiileja*, koska tulevaisuuskuvat jäsentävät mahdollisia tulevaisuuksia eli myönteisiä tekijöitä. Tämä on tehty perinteisellä tyyppitelevällä ja luokittelevalla sisällönanalyysillä (Hsieh & Shannon 2005; Krippendorff 2004; Tuomi & Sarajärvi 2004) eli lisäämällä abstraktiotasoa; tämä hävittää luonnollisesti osan informaatiosta, mutta tekee sisällön monimuotoisuudesta paremmin hallittavan ja tulkittavan kokonaisuuden. Lyhyen ketjun kuvauksissa yleisimmät avainsanat ovat toimitustavat, kaupan asema ja omistajuus. Vihreää ketjua kuvaavat yleisimmin avainsanat omavaraisuus, tuotekehitys ja tuotantoteknologia. Reilun ketjun tulevaisuuskuvioiden yleisimmät avainsanat ovat läpinäkyvyys, toimitustavat, sertifikaatti ja yhteistyö. Aitoa ketjua kuvaavat yleisimmin avainsanat ruokakulttuuri, brändit, matkailu ja tuotekehitys. Nämä avainsanat kertovat, *mihin asioihin pelkistetyimmillään kannattaisi keskittyä pyrittäessä synnyttämään verstaissa kuvattuja paikallisen ruuan tulevaisuuksia, jotka edistävät neljän eri kestävyysulottuvuuden toteutumista.*

Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
Hajauttaminen Hinnoittelu Hävikki Itse tuotettu ruoka Jatkojalostus Julkiset hankinnat Jäljitettävyyys Kaupan asema Kiertotalous Kriisit Kuljetukset Kuluttajakäyttäytyminen Laatu Lainsäädäntö Läpinäkyvyys Markkinointi Matkailu Omavaraisuus Omistajuus Riskit Ruokakulttuuri Ruokaturva Ruokavalio Sesongit Sitoutuminen Tarinat Toimitustavat Toimitusvarmuus Tuotantoteknologia Tuotekehitys Tuottajan asema Vuorovaikutus Yhteiskunnallinen kehitys Yhteistyö Yksinkertaisuus	Alkuperäislajit Biotalous Brändit Eettinen toiminta Erikoistuminen Hajauttaminen Hävikki Itse tuotettu ruoka Kiertotalous Kuljetukset Kuluttajakäyttäytyminen Laiduntalous Lainsäädäntö Luomu Luonnontuotteet Läpinäkyvyys Matkailu Monipuolisuus Omavaraisuus Paikallinen bioenergia Paikallinen päätösvalta Paikallistalous Ruokakasvatusta Ruokakulttuuri Ruokapolitiikka Ruokavalio Sertifikaatti Sesongit Sitoutuminen Toimitustavat Tuki Tuotantoteknologia Tuotekehitys Vaikutusten todentaminen Vesiviljely Yhteiskunnallinen kehitys	Brändit Eettinen toiminta Green care Hinnoittelu Hyvinvointi Hävikki Itse tuotettu ruoka Julkiset hankinnat Jäljitettävyyys Järjestöt Kaupan asema Kriisit Kuluttajakäyttäytyminen Laatu Lainsäädäntö Luonnontuotteet Läpinäkyvyys Matkailu Muutosvastarinta Oikeudenmukaisuus Omistajuus Osaaminen Paikallistalous Riskirahoitus Ruokakulttuuri Sertifikaatti Sitoutuminen Tarinat Terveys Toimitustavat Tuki Tuotekehitys Tuoteturvallisuus Tuottajan asema Vuorovaikutus Yhteiskunnallinen kehitys Yhteiskuntavastuu Yhteistyö	Alkuperäislajit Brändit Green care Hinnoittelu Itse tuotettu ruoka Jatkojalostus Jäljitettävyyys Luovuus Läpinäkyvyys Markkinointi Matkailu Nimisuoja Osaaminen Paikalliset raaka-aineet Ruokakasvatusta Ruokakulttuuri Ruokapolitiikka Ruokavalio Sesongit Sitoutuminen Tarinat Tietoisuus Toimitustavat Tuotantoteknologia Tuotekehitys Vienti Vuorovaikutus Yhteiskunnallinen kehitys Yhteistyö

Kuvio 34. Eri ketjuja kuvaavat avainsanat tulevaisuusverstaoiden tuottamissa kuvissa (valtakunnallisen verstaan tulevaisuuspyörät ja -tarinat, alueverstaoiden tulevaisuuskuvat; mitä suurempi kirjainkoko, sitä useammin avainsana esiintyy).

rakenne liittyvät kiinteästi toisiinsa (Archer 2000; Caldwell 2006; Colomy 1998; Giddens 1984; Gorton 2000; Hyvönen 2014; Leca & Naccache 2006; Sarason ym. 2010). Verstaiden tuottamille aineistoille tehtiin tavanomainen, teemoitteleva sisällönanalyysi, jossa tunnistettiin sisältöihin liittyvää toimijuutta (kuka toimii ja tuottaa muutoksen) sekä rakenteita (mihin ketjun osaan muutos kohdistuu). Useissa sisältöelementeissä sekä toimijuus että rakenne kattoivat useita ryhmiä (esim. "kunnat, tuottajat, yrittäjät investoivat yhdessä"), jossakin sekä toimijuus että rakenne kohdentuivat selvästi vain yhteen ryhmään (esim. "pop up -torit"). Kaikissa tapauksissa kohdentamista ei voitu tehdä (esim. "arktinen hysteria"). Taulukossa on esitetty kunkin ketjun sisältötekijöiden jakaumat suhteellisina osuuksina ja niiden keskiarvoina, jolloin ne ovat vertailukelpoisempia, koska eri tulevaisuuskuviissa ja eri alueilla oli toisistaan poikkeava määrä sisältötekijöitä. Valtakunnallisen verstaan tuotoksissa oli 153 sisältötekijää ja alueverstaiden tuotoksissa 217 sisältötekijää.

Taulukosta 3 voidaan tunnistaa, ketkä tuottavat muutoksen eli synnyttävät tulevaisuuden verstaidden tuottamisessa tulevaisuuskuviissa. Jos asiaa tarkastellaan ketjujen näkökulmasta (eli riveittäin), *lyhyen ketjun* syntymisessä keskeisimmät toimijat ovat tuottajat ja kuluttajat, joiden yhteenlaskettu osuus tarvittavista toimenpiteistä tai sisältötekijöiden tuottamisesta on valtakunnallisessa verstaassa osuus selvästi korkeampi (86 %) kuin alueellisissa verstaissa keskimäärin (64 %). Alueista korkein "omatoimisuusvaatimus" on Länsi-Suomessa (75 %). Yritysten ja julkisen vallan rooli on myös merkittävä; julkisen vallan rooli kasvaa etelästä pohjoiseen siirryttäessä. *Vihreän ketjun* syntymisessä näkemykset toimijoiden rooleista vaihtelevat voimakkaasti alueiden välillä. Koko valtakunnan tasolla 50 % toimenpiteistä kohdistuu tuottajille, kun taas alueellisissa tulevaisuuskuviissa keskimäärin tuottajien, kuluttajien, yritysten ja julkisen vallan roolit ovat selvästi tasaveroisempia - vaikkakin alueittain vaihtelevia. *Reilun ketjun* tulevaisuus syntyy verstaasaineiston perusteella ensisijaisesti tuottajavetoisesti (noin kolmannes toimenpiteistä), mutta myös yritykset, julkinen valta, kuluttajat ja järjestöt tarvitaan mukaan. *Aidon ketjun* tulevaisuus on ensisijaisesti tuottajien ja yritysten käsissä. Tulevaisuuskuviien syntymiseen tarvittava toimijuus kohdentui siis eri ketjuissa eri tavoin: erilaisiin tulevaisuuksiin tarvitaan eri tekijöitä.

Toisaalta taulukon 3 perusteella voidaan tarkastella myös eri toimijoiden rooleja tulevaisuuksien syntymisessä (eli sarakkeittain). Valtakunnallisissa tulevaisuuskuviissa tuottajien rooli oli suurin vihreän ketjun synnyttämisessä (50 % toimenpiteistä), kuluttajien rooli lyhyessä ketjussa (43 %), yritysten aidossa ketjussa (28 %), julkisen vallan vihreässä ketjussa (22 %) ja järjestöjen reilussa ketjussa (1 %). Alueellisissa tulevaisuuskuviissa (keskiarvo) tuottajien rooli oli suurin lyhyen ketjun syntymisessä (37 %), kuluttajien samoin lyhyessä ketjussa (27 %), yritysten reilussa ja aidossa ketjussa (28 %), julkisen vallan reilussa ketjussa (24 %) ja järjestöjen aidossa ketjussa (3 %). Kaikkien ketjujen keskiarvojen perusteella eri toimijoiden roolit eivät poikkea kovin merkittävästi alueiden välillä, jos paikallisen ruuan tulevaisuudessa edettäisiin tasapainoisesti kaikilla kestävyuden ulottuvuuksilla (ketjujen keskiarvo): tuot-

tajat tuottaisivat muutoksesta noin kolmanneksen, yrityksen neljänneksen, kuluttaja ja julkinen valta kumpikin noin viidenneksen ja järjestöt noin prosentin. Valtakunnallisissa tulevaisuuskuivissa tuottajien rooli olisi tätä suurempi ja yritysten puolestaan pienempi.

Jos siis tavoitellaan paikallisen ruuan *lyhyitä ketjuja*, keskeisiä toimijoita ovat tuottajat ja kuluttajat, joiden tulisi kyetä organisoimaan järjestelmä valtaosin keskenään. *Vihreän ketjun* syntymiseen tarvitaan ennen kaikkea tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan yhdensuuntaista toimintaa. *Reilun ketjun* syntymisen edellyttää tuottajien, kuluttajien, yritysten ja julkisen vallan melko tasaveroista osallistumista tarvittaviin muutoksiin. *Aidon ketjun* tulevaisuus on eniten tuottajien ja yritysten käsissä.

Taulukko 3. Toimijuus tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (valtakunnallisen verstaan tulevaisuuspyörät ja -tarinat, alueverstaiden tulevaisuuskuvat), % sisältöelementeistä.

	Toimijuus: kuka toimii ja tuottaa muutoksen?					Yhteensä
	Tuottaja	Kuluttaja	Yritykset	Järjestöt	Yhteensä	
<i>Valtakunnallisen verstaan tuotokset</i>						
Lyhyt ketju	43	43	3	11	0	100
Vihreä ketju	50	25	3	22	0	100
Reilu ketju	35	23	25	16	1	100
Aito ketju	47	7	28	19	0	100
Keskiarvo	44	24	15	17	0	100
<i>Etelä-Suomen tulevaisuuskuvat</i>						
Lyhyt ketju	31	31	25	13	0	100
Vihreä ketju	43	29	14	14	0	100
Reilu ketju	29	7	36	29	0	100
Aito ketju	33	25	17	17	8	100
Keskiarvo	34	23	23	18	2	100
<i>Itä-Suomen tulevaisuuskuvat</i>						
Lyhyt ketju	38	21	28	14	0	100
Vihreä ketju	22	22	22	33	0	100
Reilu ketju	32	12	29	26	0	100
Aito ketju	29	17	33	21	0	100
Keskiarvo	30	18	28	24	0	100
<i>Länsi-Suomen tulevaisuuskuvat</i>						
Lyhyt ketju	34	41	13	13	0	100
Vihreä ketju	36	11	34	18	0	100
Reilu ketju	28	24	31	14	3	100
Aito ketju	36	13	38	11	2	100
Keskiarvo	34	22	29	14	1	100
<i>Pohjois-Suomen tulevaisuuskuvat</i>						
Lyhyt ketju	46	15	15	23	0	100
Vihreä ketju	23	35	19	23	0	100
Reilu ketju	35	22	17	26	0	100
Aito ketju	33	22	22	22	0	100
Keskiarvo	34	24	19	23	0	100
<i>Alueiden keskiarvot</i>						
Lyhyt ketju	37	27	20	15	0	100
Vihreä ketju	31	24	22	22	0	100
Reilu ketju	31	16	28	24	1	100
Aito ketju	33	19	28	18	3	100
Keskiarvo	33	22	25	20	1	100

Lihavoitu ja väritetty luku

= minkä toimijan osuus (%) on merkittävin kussakin ketjussa ("vaakasuunta")

Lihavoitu luku ja harmaa täyttö

= missä ketjussa kunkin toimijan osuus (%) on merkittävin ("pystysuunta")

Taulukossa 4 on kuvattu tulevaisuuskuvioiden sisällön rakennetta suhteessa elintarvikeketjuun sen mukaan, kohdistuuko muutos tuotantoon (tuotannon järjestäminen, tuotantotavat), toimitukseen (tilaukset, toimitukset, ostot, myynti, pakkaus, viestintä ja markkinointi, omistus) vai kulutukseen (kulutustavat ja -tottumukset, kuluttajan toiminta). Tällöin taulukkoa tarkastellaan riveittäin. Lyhyen ketjun tapauksessa suurimmat muutokset kohdistuvat kaikissa tulevaisuuskuvioiden toimitukseen (46-68 %) ja sen jälkeen melko tasapuolisesti tuotantoon ja kulutukseen. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvat ovat siinä määrin erilaisia, että myös muutostarpeet vaihtelevat alueiden välillä. Valtakunnallisen verstaan tuotoksissa

painottuu tuotannon rooli, alueiden tulevaisuuskuviissa myös toimituksella ja kulutuksella on merkittävä rooli. *Reilun ketjun* tulevaisuuskuviien toteutuminen vaatii melko tasapuolisesti muutoksia tuotannossa, toimituksissa ja kulutuksessa – eniten kuitenkin toimituksissa. *Aidon ketjun* tulevaisuuskuviien syntyminen kohdistuisi samalla tavalla melko tasapuolisesti ketjun kaikkiin osiin, mutta sekin laaja-alaisimmin toimituksiin.

Jos taas pohditaan ketjun eri osien painottumista tarvittavissa muutoksissa, taulukkoa 4 on tarkasteltava sarakkeittain. Tuotantoon kohdistuuta muutokset ovat kaikkein laaja-alaisimpia vihreässä ketjussa. Toimituksiin kohdistuvat muutokset ovat luonnollisesti keskeisimässä asemassa lyhyessä ketjussa ja kulutukseen kohdistuvat muutokset vihreässä ketjussa. Alueiden välillä on vähäisiä eroja painotuksissa. Kaikkien ketjujen keskiarvojen perusteella tuotantoon kohdistuvat muutostarpeet ovat yleisimpiä Pohjois-Suomessa, toimituksiin kohdistuvat muutostarpeet Länsi-Suomessa ja kulutukseen kohdistuvat muutostarpeet Etelä-Suomessa. Jos paikallisen ruuan tulevaisuudessa edettäisiin tasapainoisesti kaikilla kestävyuden ulottuvuuksilla (ketjujen keskiarvo), muutoksista kolmannes kohdistuisi tuotantoon, noin 40 % toimituksiin ja neljännes kulutukseen.

Tulevaisuuskuviin sisältyvää toimijuutta ja rakennetta on syytä arvioida suuntaa-antavana kuvauksena. Edellä esitetyt luvut ovat ”harhaanjohtavan” tarkkoja, koska esillä on vain pieni joukko suunnattomasta määrästä vaihtoehtoisia mahdollisia tulevaisuuksia. Toiset verstaiden osanottajat olisivat tuottaneet hieman toisenlaisia tulevaisuuksia. Myös sisältöjen luokittelu on aina jossakin määrin tulkinnanvaraista, vaikka virheet niissä ovat yleensä melko pieniä ja osittain toisensa kumoavia. *Luvut luovat kuitenkin mielikuvan siitä, minkä tahojen osallistumista ja osallisuutta kaivataan, jos tavoitellaan lyhyen, vihreän, reilun tai aidon ketjun jonkinlaisten ilmentymien toteuttamista.*

Taulukko 4. Rakenne tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuissa (valtakunnallisen verstaan tulevaisuuspyörät ja - tarinat, alueverstaiden tulevaisuuskuvat), % sisältöelementeistä.

	Rakenne: mihin muutos kohdistuu?			
	Tuotanto	Toimitus	Kulut	Yhteensä
<i>Valtakunnallisen verstaan tuotokset</i>				
Lyhyt ketju	23	52	25	100
Vihreä ketju	53	19	28	100
Reilu ketju	34	38	28	100
Aito ketju	37	41	22	100
Keskiarvo	37	38	26	100
<i>Etelä-Suomen tulevaisuuskuvat</i>				
Lyhyt ketju	15	54	31	100
Vihreä ketju	64	27	9	100
Reilu ketju	33	44	22	100
Aito ketju	17	33	50	100
Keskiarvo	32	40	28	100
<i>Itä-Suomen tulevaisuuskuvat</i>				
Lyhyt ketju	35	46	19	100
Vihreä ketju	22	33	44	100
Reilu ketju	21	63	16	100
Aito ketju	32	52	16	100
Keskiarvo	28	49	24	100
<i>Länsi-Suomen tulevaisuuskuvat</i>				
Lyhyt ketju	9	68	23	100
Vihreä ketju	39	39	21	100
Reilu ketju	32	43	25	100
Aito ketju	39	50	11	100
Keskiarvo	30	50	20	100
<i>Pohjois-Suomen tulevaisuuskuvat</i>				
Lyhyt ketju	33	58	8	100
Vihreä ketju	41	17	41	100
Reilu ketju	40	35	25	100
Aito ketju	40	30	30	100
Keskiarvo	39	35	26	100
<i>Alueiden keskiarvot</i>				
Lyhyt ketju	23	56	21	100
Vihreä ketju	43	29	28	100
Reilu ketju	31	46	22	100
Aito ketju	35	46	18	100
Keskiarvo	32	43	24	100

Lihavoitu ja väritetty luku

= minkä rakenneosan osuus (%) on merkittävin kussakin ketjussa ("vaakasuunta")

Lihavoitu luku ja harmaa täyttö

= missä ketjussa kunkin rakenneosan osuus (%) on merkittävin ("pystysuunta")

5 TULEVAISUUSKUVIEN TOTEUTUMISEN ESTEET

Tässä luvussa esitetään alueellisissa tulevaisuusverstaissa määritellyt esteet tai haasteet tulevaisuuskuviin toteutumiseksi. Mikäli tulevaisuuskuvia pidetään toivottavina, nämä esteet kuvaavat samalla kehittämisen kohteita halutun tulevaisuuden tekemisessä. Luvun lopussa arvioidaan esteitä rakennetekniikoiden ja toimijuuden näkökulmista.

5.1 Lyhyt ketju

Etelä-Suomen lyhyen ketjun tulevaisuuskuvaan toteutumisen tärkeimpinä esteinä pidettiin kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuutta sekä maatalouden heikkoa kannattavuutta, joka rajoittaa tarjonnan ja toiminnan kehittämistä (kuvio 36). Viikonloppuruuanlaitto ei kanna mittavaa lyhyttä ketjua.

LYHYT KETJU 2030: ESTEET – ETELÄ-SUOMI

- Kuluttajien ostovoima ei kasva
- Hallinnollinen taakka vain lisääntyy
- Hinta säilyy määräävänä ostotekijänä; valinnat perustuvat arvoihin ja taloudelliset arvot jyräävät muut arvot
- Kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa valikoimissa ●●●●●●●●
- Lähiruokainto hiipuu, ammattikeittiöt ostavat vain hinnan perusteella
- Maatalouden kannattavuus on heikko ●●●●●●●●
- “Viikonloppuruuanlaitto” ei kanna lyhyitä ketjuja ●
- Volyymit eivät riitä, paikallinen tarjonta on liian vähäistä
- Yrittäjien resurssit eivät riitä
- Eksoottiset maut ja globaalit trendit
- Kaupan ja teollisuuden intressit

Kuvio 36. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuvaan toteutumisen esteet Etelä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Itä-Suomessa lyhyen ketjun tulevaisuuskuvaan toteutumisen tekevät tyhjäksi kansallisten toimijoiden voimattomuus globaalien vapaakaupan edessä ja ruuan tuotannon loppuminen Suomesta ennen kuin muutos tapahtuu (kuvio 37). Lisäksi suuruuden ekonomia ohjaa toimintaa ja isot toimijat estävät järjestelmävaatimuksillaan pienten toimijoiden markkinoille pääsyn.

LYHYT KETJU 2030: ESTEET – ITÄ-SUOMI

- Osaaminen: sosiaalinen media, teknologian hyödyntäminen
- Keskitetyn kaupan valta: esteiden luominen
- Nähdäänkö hyötyä; panostetaanko tietojärjestelmiin ●
- Isot toimijat voivat järjestelmävaatimuksillaan estää markkinoille pääsyn ●●●●●
- Suuruuden ekonomia: raaka kilpailu esim. suurkeittiöissä ja julkisessa ruokailussa estää lyhyen ketjun ●
- Sosiaali- ja terveysuudistuksen epäonnistuminen
- Vieraantuvatko kuluttajat ruuasta
- Arjen nopeus ja helppous saatavuudessa ●
- Ei kohdata kuluttajien tarpeita
- Globaali vapaakauppa vie ja Suomi vikisee ●●●●●
- Elintaso ja kuluttajien polarisaatio
- Paikallisen ruokakulttuurin näivettyminen
- Puuttuu roskeutta ja intoa pienyrityksyyteen: tämä saanut myös osaltaan aikaan kaupan keskittymisen
- Ruuan tuotanto ehtii loppua Suomesta ennen kuin muutos ehtii tapahtua ●●●●●
- “Synteettinen ruoka”
- Uusi dieetti hyönteisistä; muutos tavassa käyttää ruokaa
- Tehostaminen, keskittäminen, suuruuden ekonomia estävät lyhyen ketjun kasvamisen

Kuvio 37. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Itä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

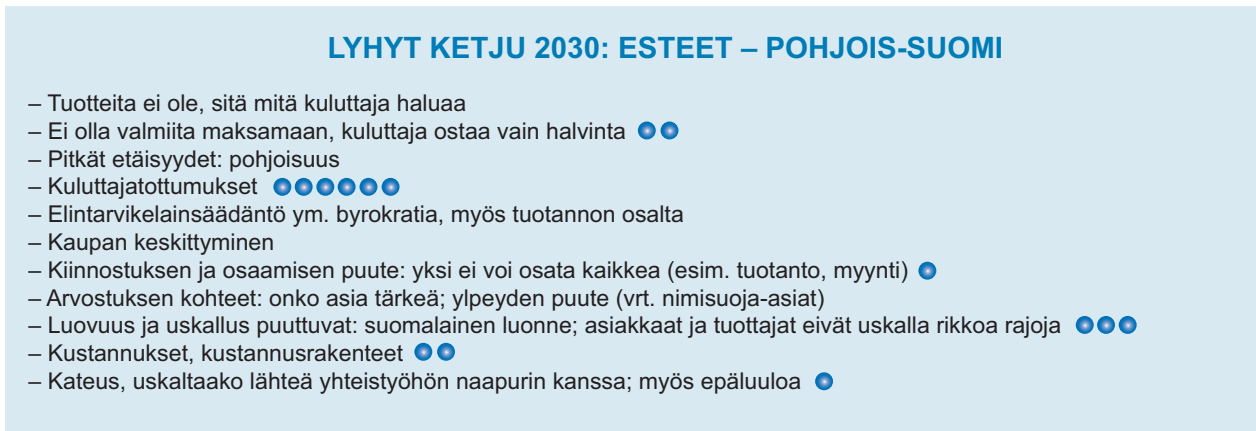
Länsi-Suomessa lyhyen ketjun tulevaisuuden tiellä ovat ennen kaikkea maksuhaluttomat ja mukavuudenhaluiset kuluttajat, joiden maksuhalukkuus ja mieltymykset eivät pidä yllä kotimaisen tuotannon kysyntää (kuvio 38). Byrokratian tiukentuminen edistää myös paikallisen ruokatutannon hiipumista.

LYHYT KETJU 2030: ESTEET – LÄNSI-SUOMI

- Byrokratia tiukentuu entisestään: yrittäjien luopuminen ●●
- Kuluttaja on mukavuudenhaluinen: sanoo yhtä, tekee toista (pitää paikallista tärkeänä, mutta ei osta) ●●●●●
- Maataloustuet vähenevät tai poistuvat, mutta kuluttaja ei ole kuitenkaan valmis maksamaan lisää vaan valitsee ulkomaisen tuotteen, jolloin kotimainen tuotanto vähenee ●●●●●●●●●●
- Pienillä ja isoilla toimijoilla on sama byrokratia; pienillä toimijoilla ei ole resursseja hoitaa asioita ●
- Trendien muutos: lähiruoka ei ole enää “ykkönen” (eksotiikka?)
- Kaupungistuminen: kilpailu pellostä, kuljetukset, maatalousyrittämisen houkuttelevuus laskee edelleen, vieraantuminen
- Yksikkökoot kasvavat edelleen: kaikki bulkkia
- Anarkiaa, sabotaasit
- Negatiivisuus rajoittaa ajattelua ja toteutusta
- Kilpailulainsäädännön tuomat esteet
- Ostokäyttäytyminen keskittyy entisestään
- Kuluttajat tulevat yhä kiireisemmäksi
- Verkkokaupassa ulkomaiset tuotteet syrjäyttävät kotimaiset tuotteet
- Talous jatkaa alamäkeä: kuluttaja suosii halpoja tuotteita ●
- Hämäävät pakkaukset: ulkomaiset näyttävät kotimaisilta (tarkoituksella)
- Säilyvyys
- Verkostoituminen puutteellista: pienet toimijat syövät toistensa markkinat
- Tuottajat ja kuluttajat etäällä toisistaan
- Teknologia ei pysty vastaamaan kuluttajan tarpeisiin virtuaaliruokakaupassa

Kuvio 38. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Länsi-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Pohjois-Suomen lyhyen ketjun tulevaisuuskuvan toteutumista estävät ennen kaikkea kulutustottumukset ja asenteet (kuvio 39). Vanhat tottumukset ja kustannusrakenteet lukitsevat toimimaan kuten ennenkin.

Kuvio 39. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Pohjois-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

5.2 Vihreä ketju

Etelä-Suomen vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen suurimmat esteet ovat kotimaisen raaka-aineen riittämättömyys maatalouden kannattavuusongelmien takia ja kuluttajien maksuhaluttomuus (kuvio 40).

Kuvio 40. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Etelä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Itä-Suomessa vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen suurimmat haasteet ovat moninaisia: itsekkäät ja passiiviset asenteet, mielikuvituksen ja näkemyksen puute, saastuminen ja vino tukijärjestelmä (kuvio 41). Vihreä ketju koetaan jossakin määrin marginaaliseksi ilmiöksi.

VIHREÄ KETJU 2030: ESTEET – ITÄ-SUOMI

- Yhteinen näkemys puuttuu ●
- Resurssien puute varhaiskasvatuksessa
- Mielikuvituksen ja luovuuden puute ●●●
- “Insinöörivetoisuus” ajattelussa – toisaalta sitä on joskus liian vähän ●
- Individualismi, oma etu: ei voida nähdä oman etupiirin yli, yhteistoiminnan ongelmat ●●●●●●●
- EU-tuet suuntaavat toimintaa ja ajattelua jossain määrin (esim. lannan levitys) ●●●
- Näennäistuotanto: esim. jos tuottaja saa rahoitusta jollekin tuotteelle, hän tuottaa sitä – toisaalta kuluttaja ei välttämättä kysy tätä tuotetta ja syntyy katkos
- Ihmisten laiskuus viljellä ja tuottaa itse: halutaan halvinta ja helpolla ●
- Ei kannattavia paikallisen energian tuotantomenetelmiä: teknologisten keksintöjen hintataso vielä korkea, yksinkertaisten ratkaisujen puute
- “Kriisitietoisuus”: niin kauan kuin ongelmat eivät näy omassa arjessa, ei ymmärretä tilanteen vakavuutta
- Globalisaatio
- Vihreä ketju vain marginaalinen ryhmä ●
- Kaupungistuminen
- Ympäristökatastrofit, saastuminen ●●●

Kuvio 41. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Itä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

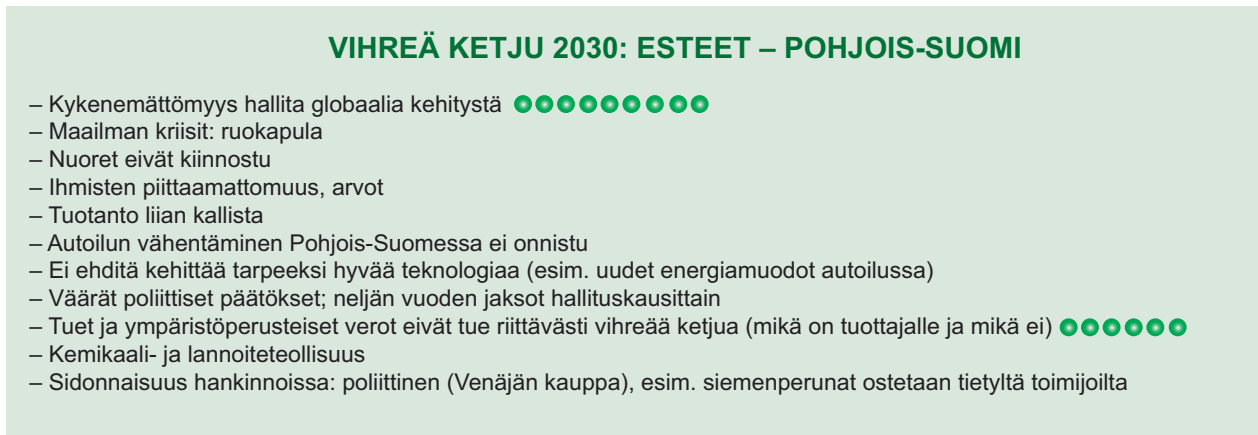
Länsi-Suomen vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen merkittävimmitksi esteiksi arvioitiin ulkomainen halpatuonti, byrokratian joustamattomuus, ympäristöhyötyjen arvon näkymättömyys hinnoissa ja asennemuutoksen hitaus (kuvio 42). Myös kulutustottumukset (riisi), toimitusepävarmuus ja kuluttajien asenteet ovat merkittäviä tulevaisuuskuvan toteutumattomuuden syitä.

VIHREÄ KETJU 2030: ESTEET – LÄNSI-SUOMI

- Kaikki tulee ulkomailta halvalla ●●●●●●●●
- Asennemuutos on hidasta ●●
- Työvoimakulut pilvissä
- Ei haluta tehdä yhteistyötä
- Ei voida ottaa uusia teknologioita käyttöön: kallista
- Toimitusepävarmuus ●
- Yrittäjähenkisyyden puute
- Hankintaosaamisen puute
- Laatu- ja hygieniavaatimukset korkeat
- Halutaan riisiä yms. ●
- Byrokratia ei jousta ●●●
- Ajanpuute: ei ehdi hoitaa ryytimaata, käydä ostoksilla
- Ei haluta hyödyntää hävikkiä: helppoa ja halpaa heittää roskeen tai hävittää muuten
- Vihreys on huijausta ●
- Ei haluta kertoa tuotteista (läpinäkyvyys) vaan vedotaan liikesalaisuuksiin
- Luonnonmukainen tuotanto menettää merkityksen
- Kuluttajan tekopyhyys ●
- Tautipaine, seleenin puute, rikkakasvien levinneisyys myös tavanomaisessa viljelyssä
- Omavaraisuus vs. luonnonmukainen tuotanto; suomalainen luomu vs. ulkomainen luomu
- Ympäristöhyödyt ja -arvot eivät muutu rahaksi: ei ole osaamista ja näkemystä ●●

Kuvio 42. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Länsi-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Pohjois-Suomen vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumaattomuus johtuu ennen kaikkea kahdesta asiasta: kyvyttömyydestä hallita globaalia kehitystä ja siitä, että julkinen politiikka (tuet, verot) eivät edistä ketjun toteutumista (kuvio 43).

Kuvio 43. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Pohjois-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

5.3 Reilu ketju

Etelä-Suomen reilua ketjua koskevan tulevaisuuskuvan toteutumisen tiellä on kaksi merkittävää estettä: vääristynyt tai puuttuva kuva ruuan oikeasta hinnasta ja reiluuden puuttuva omistajuus (kuvio 44). Reiluudella ei ole sisältöä eikä toteuttajaa tai omistajuutta.

Kuvio 44. Reilun ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Etelä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Itä-Suomen reilun ketjun tulevaisuuskuva ei toteudu, koska arvot eivät edistä sen toteutumista (kuvio 45). Koska reiluus ei ole kannattava ja houkuttava vaihtoehto, siltä puuttuu myös sitoutunut toteuttaja.

REILU KETJU 2030: ESTEET – ITÄ-SUOMI

- Kuka toteuttaa käytännössä, eri osapuolten sitoutuminen ●
- Mistä maksetaan “reilun kaupan tuki”?
- Alkutuotanto häviää ennen kuin reilu ketju saadaan vauhtiin ●●
- Kateus tappaa läpinäkyvyyden: tuottajan osuus hinnasta ei näy ●●●●
- Tuottajat palaavat loppuun uuden reilun ketjun byrokratiassa
- Tuloerot ja luokkayhteiskunta tekevät reilusta ketjusta marginaalisen trendin
- Reiluus ei ole yhteinen arvo: rikkaat eivät ole reiluja ●●●●●●●●
- Reilu ketju ei tuota riittävästi voittoa: jää marginaaliksi; mukana ne, joilla ei ole vaihtoehtoa tai joille tämä on ainoa vaihtoehto ●●●●●
- Keskittymisen vahvistuminen ja koko ruokaketjun haltuunotto, esim. kauppa ottaa viljelyn haltuun ●

Kuvio 45. Reilun ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Itä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Länsi-Suomessa reilun ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet ovat vahvasti arvopohjaisia: kateus, vaihtelevat merkitykset, salailu ja jopa arvojen romahtaminen (kuvio 46). Kaupan ja jalostuksen keskittyminen ja kilpailevat brändit ovat myös merkittäviä reilun ketjun haasteita.

REILU KETJU 2030: ESTEET – LÄNSI-SUOMI

- TTIP, EU
- Luottamusta ei osata hyödyntää
- Kateus ●●●●●●●●
- Tiedon panttaus ●
- Liian vieraat toimijat
- Kilpailevat brändit syövät omaa reilua ketjua (reilun kaupan tuotteet) ●●
- Raha ja resurssit
- Ylikansalliset yhtiöt ketjussa
- Reiluuden viestiminen vaikeaa
- Kaupan ja jalostuksen keskittyminen ●●●●
- Arvojen romahtaminen ●
- Reiluuden merkitys vaihtelee (esim. tulevat sukupolvet?) ●●●●

Kuvio 46. Reilun ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Länsi-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Pohjois-Suomen reilun ketjun tulevaisuuskuva ei toteudu vuoteen 2030 mennessä, koska tuottajien resurssit ja rohkeus eivät riitä sen toteuttamiseen eikä muuta resursoitua toimijaa ole, toteutumisen vaa-ditaan hidasta asennemuutosta ja ruuan varsinainen merkitys hämärtyy (kuvio 47).

REILU KETJU 2030: ESTEET – POHJOIS-SUOMI

- Tukijärjestelmä pysyy entisenlaisena
- 15 vuotta on lyhyt aika asennemuutokselle ●●●
- Kaupan liian vahva asema (Reko vastatoimena) ●
- Tuottajat eivät halua ottaa vastuuta, rohkeus puuttuu ●
- Tuottajien resurssit eivät riitä ●●●●●●
- Rahoituksen puute järjestelmän perustamiseen ●
- Median valta, muut teemat enemmän esillä; miten saadaan ketju näkyväksi?
- Ruuan fysiologinen merkitys katoaa ihmisten tietoisuudesta ●●●
- Sertifikaattimerkkiin liittyvät käytännöt: kuka myöntää jne. ●
- Halpuuttaminen

Kuvio 47. Reilun ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Pohjois-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

5.4 Aito ketju

Etelä-Suomen aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumista haastavat erityisesti paikallisen ruuan arvostuksen puute ja jäljitettävyyden epätäydellisyys (kuvio 48). Myös innovaatioiden ja ymmärryksen puute vaikeuttavat ketjun tulevaisuuskuvan toteutumista.

AITO KETJU 2030: ESTEET – ETELÄ-SUOMI

- Tarinan ketju (jäljitettävyys, alkuperä) katkeaa ●●●
- Alkutuotannon kannattavuuskriisi jatkuu
- Elintarvikkeiden vienti ei kasva
- Kotimainen kulutuskysyntä ei vahvistu
- Jalostuksen sivuvirtojen kysyntä ei kasva, uusia innovaatioita ei synny ●
- Monikulttuuriset ihmiset eivät kotoudu ja ruokakulttuurit eivät sekoitu
- Paikallista ruokaa ja elintarvikkeita ja niiden jalostustapoja ei arvosteta ●●●●●●●●
- Eri ammattiryhmät eivät palaa luontoon, ymmärrystä tuotannosta ei ole ●
- Urbaanit ihmiset eivät saa riittävästi elintarvikkeita ja ruokaa ei ole riittävästi

Kuvio 48. Aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Etelä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Itä-Suomessa aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen tiellä ovat ennen kaikkea asenteet sekä aitoudesta vieraantuminen ja aitouden katoaminen (kuvio 49). Myös teollisuuden ja kaupan keskittyminen ja kokonaisuusien hahmottamisen vaikeus luovat esteitä tulevaisuuden toteutumiselle.

AITO KETJU 2030: ESTEET – ITÄ-SUOMI

- Teollisuuden ja kaupan keskittyminen ●●
- Globalisaatio
- Kateus, yhteistyön puuttuminen: vanha yrityskulttuuri, ei uskalleta uusiutua
- Tuotantopaikkojen hämärtyminen
- Lainsäädäntö ja politiikka: tukee isoja toimijoita (EU, Suomi, kansainväliset) ja keskittymistä ja estää läpinäkyvyyttä
- Asenne ●●●●●●●●
- Ruokakulttuurin häviäminen
- Koulutuksen rajallisuus ja kapea-alaisuus: ei “hähdä” kokonaisuutta ●
- Aitous häviäminen: ei tiedetä miltä aito ruoka maistuu ●●
- Suurten teollisuuslaitosten vaikutus ruokapolitiikkaan
- Elämäntapa: kiire, välinpitämättömyys; ei osata tehdä ruokaa oikeista raaka-aineista
- Oikea tiedon puute: kukaan ei puhu totuutta, teollisuus määrittelee markkinoinnin ja totuuden
- Uskallus ja rohkeus puuttuu
- Ostovoiman muutokset
- Kustannuspaineet julkisessa ruokailussa
- Lainsäädäntö peittää alleen pientuottajien hyvät asiat: velvoitus?
- Jalostettu ruoka vieraannuttaa aidosta ●●●●●●●●
- Luonnon puhtauden säilyttäminen; ei ole vain omissa käsissä varmistua puhtaudesta

Kuvio 49. Aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Itä-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

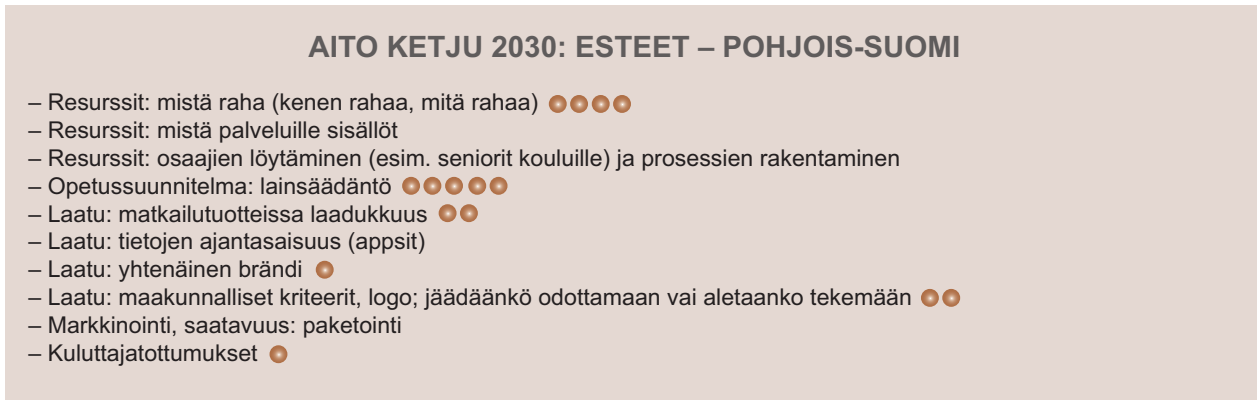
Länsi-Suomen aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumista vaikeuttavat hyvin moninaiset asiat, kuten byrokratia, puutteellinen osaaminen, yhteistyön vaikeus, asenteet ja globaalit markkinat (kuvio 50).

AITO KETJU 2030: ESTEET – LÄNSI-SUOMI

- Maailmantilanne: Isis, asteroidit, saasteet jne.
- Itsellisyys, perinteet
- Kateus ja asenteellisuus ●
- Liian isosti liikkeelle: mahdottomuus
- Tukijärjestelmä
- Ylikansalliset yhtiöt
- Globaali markkinatalous ●●
- Organisaatiot eivät ole avoimia
- Yhteistyön vaikeus: kunnat, yritykset ●●
- “Punainen lanka” puuttuu, tarpeet ja halut eivät kohtaa
- Liika itsetyytyväisyys
- Kansainvälisen osaamisen ja uskalluksen puute ●●
- Itsekiittäisyys ja rohkeuden puute ●
- Byrokratia elintarvikeketjussa ●●●●●
- Resurssit
- Kuluttajien asenteet
- Median valta
- Politikka, aluepolitiikan puute
- Ketteryyden ja nopeiden kokeilujen mahdottomuus
- Liiallinen suunnitelmallisuus
- Kaupallistamis- ja tuotteistustaidot puutteellisia ●●●●
- Infrastruktuuri on surkea
- Kaupungistuminen
- Käyttäjien puute Suomessa
- Kiinnostuksen puute ●
- Ruokakasvatuksen ja -valistuksen puute ●
- Kansainvälistyminen ei olekaan mahdollisuus vaan uhka

Kuvio 50. Aidon ketjun tulevaisuuskuvan toteutumisen esteet Länsi-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

Pohjois-Suomessa aidon ketjun tulevaisuuskuva toteutumista vaikeuttavat lainsäädäntö (ruokakasvatusta), resurssien puute ja laatuksymysten hallinta (kuvio 51). Myös kuluttajatottumuksilla on merkitystä tulevaisuuden toteutumiseen.

Kuvio 51. Aidon ketjun tulevaisuuskuva toteutumisen esteet Pohjois-Suomessa. Ympyröiden määrä kuvaa tulevaisuusverstaan osallistujien arvioita kunkin tekijän merkityksestä.

5.5 Arviointia

Verstaiden osallistujien tunnistamat esteet heidän itsensä tuottamien tulevaisuuskuviensa toteutumiseen muodostavat monipuolisen rinnakkaisaineiston sisältötekijöille. Edellä kuvatut sisältötekijät kuvaavat myönteisiä kohteita ja tavoitetiljoja, jotka tulisi saavuttaa, jos tulevaisuuksia halutaan toteuttaa. Tulevaisuuksien toteutumisen esteet puolestaan kuvaavat kielteisiä kohteita, jotka tulisi poistaa tai kiertää, jos tulevaisuuksia halutaan toteuttaa. Tulokset ovat eräänlaisia *uhkaprofiileja*. Ne kuvaavat nykytilannetta eräänlaisesta kontrafaktuaalisesta tulevaisuusnäkökulmasta: mikä nykyisyydessä nykyisyydessä tulisi olla toisin, jotta kuvattu tulevaisuus oli mahdollinen (vrt. Booth ym. 2009). Mahdollisuusprofiilien tavoin myös esteprofiileja on kuvattu tiivistämällä niiden sisältö *avainsanoiksi* (kuvio 52). Lyhyen ketjun alueellisten tulevaisuuskuviensa toteutumisen esteitä kuvaavat yleisimmin avainsanat kulutustottumukset ja kannattavuusongelmat. Vihreän ketjun yleisimmät esteet ovat innovaatioiden puute ja kulutustottumukset. Reilun ketjun toteutumisen yleisimpiä esteitä ovat keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus sekä toteuttajan puute. Aidon ketjun tulevaisuuksien toteutumisen esteitä kuvaavat yleisimmin avainsanat osaamisen puute, arvostuksen puute, kulutustottumukset ja yhteistyön puute. Nämä avainsanat kertovat, *mitä esteitä kannattaisi pelkistetyimmillään pyrkiä poistamaan edistettäessä kuvattujen paikallisen ruuan tulevaisuuskuviensa toteutumista.*

Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
Arvostuksen puute Epäluottamus Epätäydellinen jäljitettävyyden puute Innovaatioiden puute Kannattavuus-ongelmat Kansainväliset tekijät Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus Kulutustottumukset Lainsäädäntö, byrokratia Lisäarvotekijöiden puute Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Ostovoiman puute Resurssien puute Tarjonnan puute Tiedon puute Vain hinta ratkaisee Yhteiskuntapolitiikka Yhteistyön puute Yrittäjyyden puute	Arvostuksen puute Epätäydellinen läpinäkyvyys Hankintapolitiikka Innovaatioiden puute Kannattavuusongelmat Kansainväliset tekijät Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus Kulutustottumukset Lainsäädäntö, byrokratia Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Resurssien puute Tarjonnan puute Tiedon puute Toteuttajan puute Tukipolitiikka Vain hinta ratkaisee Yhteiskuntapolitiikka Yhteistyön puute Ympäristöongelmat Yrittäjyyden puute	Arvostuksen puute Epäluottamus Kannattavuusongelmat Kansainväliset tekijät Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus Kulutustottumukset Lainsäädäntö, byrokratia Lisäarvotekijöiden puute Läpinäkyvyyden puute Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Resurssien puute Tiedon puute Toteuttajan puute Tukipolitiikka Viestintäongelmat Vääristynyt hintamielikuva Yhteistyön puute	Arvostuksen puute Epätäydellinen jäljitettävyyden puute Innovaatioiden puute Kannattavuusongelmat Kansainväliset tekijät Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus Kulutustottumukset Laatuongelmat Lainsäädäntö, byrokratia Läpinäkyvyyden puute Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Ostovoiman puute Resurssien puute Tarjonnan puute Tiedon puute Toteuttajan puute Tukipolitiikka Viennin puute Viestintäongelmat Yhteiskuntapolitiikka Yhteistyön puute Ympäristöongelmat Yrittäjyyden puute

Kuvio 52. Eri ketjujen toteutumisen esteitä kuvaavat avainsanat alueellisten tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (mitä suurempi kirjaskoko, sitä useammin avaisana esiintyy).

Tulevaisuusverstaissa myös äänestettiin esteiden merkityksestä. Kuviossa 53 on esitetty äänestystuloksella painotettu uhkaprofiili; tulokset perustuvat äänten yhteenlaskettuihin prosenttiosuuksiin kussakin verstaassa, koska ääniä annettiin hieman erilaiset määrät eri verstaissa. Merkityksellä painotetuissa tuloksissa lyhyen ketjun alueellisten tulevaisuuskuvioiden toteutumisen merkittävimmät esteet ovat kannattavuusongelmat, kulutustottumukset sekä keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus, joiden yhteenlaskettu osuus äänistä on noin 59 %. Vihreän ketjun merkittävimmät esteet ovat se, että vain hinta ratkaisee, kannattavuusongelmat ja kansainväliset tekijät; näiden kolmen esteen osuus äänistä on noin 48 %. Reilun ketjun tärkeimmät esteet ovat arvostuksen puute, tiedon puute ja ruuan vääristynyt hintamielikuva. Reilulla ketjulla on melko runsaasti merkittäviä esteitä (esim. resurssien puute, epäluottamus, toteuttajan puute), joten näiden kolmen tekijän osuus äänistä on vain noin 40 %. Aidon ketjun selvästi merkittävimmäksi esteeksi osoittautuu arvostuksen puute; sen ohella myös lainsäädännöllä ja byrokratialla sekä kulutustottumuksilla on suuri merkitys. Näiden kolmen tekijän osuus äänistä on noin 54 %. Nämä äänestystuloksella painotetut avainsanat kertovat eri esteiden merkityksestä tai painoarvosta aiemmin kuvattujen paikallisen ruuan tulevaisuuskuvioiden toteutumisessa.

Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
<p>Epäluottamus</p> <p>Kannattavuus-ongelmat</p> <p>Kansainväliset tekijät</p> <p>Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus</p> <p>Kulutustottumukset</p> <p>Lainsäädäntö, byrokratia Lisäarvotekijöiden puute Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Ostovoiman puute</p> <p>Vain hinta ratkaisee</p> <p>Yrittäjyyden puute</p>	<p>Arvostuksen puute Epätäydellinen läpinäkyvyys Innovaatioiden puute</p> <p>Kannattavuus-ongelmat</p> <p>Kansainväliset tekijät</p> <p>Kulutustottumukset Lainsäädäntö, byrokratia Mittakaavaetujen puute Osaamisen puute Tarjonnan puute Toteuttajan puute</p> <p>Tukipolitiikka</p> <p>Vain hinta ratkaisee</p> <p>Yhteistyön puute Ympäristöongelmat</p>	<p>Arvostuksen puute</p> <p>Epäluottamus</p> <p>Kannattavuusongelmat</p> <p>Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus</p> <p>Kulutustottumukset Lisäarvotekijöiden puute Läpinäkyvyyden puute</p> <p>Resurssien puute</p> <p>Tiedon puute</p> <p>Toteuttajan puute</p> <p>Vääristynyt hintamielikuva</p> <p>Yhteistyön puute</p>	<p>Arvostuksen puute</p> <p>Epätäydellinen jäljitettävyyden puute Innovaatioiden puute Kansainväliset tekijät Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus</p> <p>Kulutustottumukset</p> <p>Laatuongelmat</p> <p>Lainsäädäntö, byrokratia</p> <p>Osaamisen puute Resurssien puute Tiedon puute</p> <p>Toteuttajan puute</p> <p>Yhteistyön puute Yrittäjyyden puute</p>

Kuvio 53. Eri ketjujen toteutumisen esteitä kuvaavat, merkityksellä painotetut avainsanat alueellisten tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (mitä suurempi kirjaskoko, sitä enemmän ääniä avainsanalle on tullut).

Tulevaisuuskuvat rakentuvat kestävyiden eri ulottuvuuksille. Jos paikallisen ruuan tulevaisuudet rakentuisivat kaikkien ulottuvuuksien varaan, niiden toteutumisen esteiden painotukset luonnollisesti muuttuisivat erillistarkasteluun verrattuna. Kuviossa 54 on esitetty avainsanat kaikkia kestävyiden ulottuvuuksia edustavien paikallisen ruuan tulevaisuuskuvien toteutumiselle. Alkuperäisten 213 esteen informaatio saadaan tiivistettyä 30 yleisemmän tason tekijään. Yleisimmät esteitä kuvaavat avainsanat ovat kulutustottumukset, kannattavuusongelmat, arvostuksen puute, lainsäädäntö ja byrokratia, keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus, kansainväliset tekijät, osaamisen puute, yhteistyön puute sekä innovaatioiden puute. Nämä tekijät muodostavat noin 56 % paikallisen ruuan tulevaisuuskuvien toteutumisen esteistä. Samalla nämä avainsanat kertovat, *mitä esteitä kannattaisi pelkistetyimmillään pyrkiä poistamaan edistettäessä "tasapainoisesti" kaikkien neljän paikallisen ruuan tulevaisuuskuvatyyppin toteutumista.*

Kuvio 54. Kaikkien ketjujen toteutumisen esteitä kuvaavat avainsanat alueellisten tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (mitä suurempi kirjasinkoko, sitä useammin avainsana esiintyy).

Esteiden merkityksellä eli äänestystuloksilla painotettu uhkaprofiili korostaa tärkeimpiä esteitä (kuvio 55). Tällöin merkittävimmiksi esteiksi muodostuvat arvostuksen puute, kannattavuusongelmat, kulutustottumukset, vain hinta ratkaisee, keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus, kansainväliset tekijät, lainsäädäntö ja byrokratia, resurssien puute ja toteuttajan puute. Nämä tekijät muodostavat noin 69 % paikallisen ruuan tulevaisuuskuvioiden toteutumisen merkityksellä painotetuista esteistä.

Kuvio 55. Kaikkien ketjujen toteutumisen esteitä kuvaavat, merkityksellä painotetut avainsanat alueellisten tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (mitä suurempi kirjasinkoko, sitä enemmän ääniä avainsanalle on tullut).

Myös esteitä on tarkasteltu sekä toimijuuden (taulukko 5) että rakenteen eli ketjun eri osien näkökulmasta (taulukko 6). Tämän lisäksi esteet on luokiteltu PESTEC-analyysillä (taulukko 7) laadultaan poliittisiin (lait, normit, politiikkakeinot, päätöksentekoprosessit), taloudellisiin (markkinat, kysyntä, tarjonta, hinnat, tulot, kustannukset; taloudellinen pääoma), sosiaalisiin (ikä, asema, osaaminen; inhimillinen ja sosiaalinen pääoma), ympäristöllisiin (ympäristön tila) ja kulttuurisiin tekijöihin (arvot, asenteet, tavat, tottumukset; "trendit"). On syytä huomata, että usein hyvin väljästi käytetyllä PESTEC-analyysillä on merkittäviä heikkouksia. Esimerkiksi ympäristöllä – varsinkaan luonnonympäristöllä – ei ole yhteiskunnallista "toimijuutta", vaan ympäristönäkökohdat vaikuttavat pääsääntöisesti politiikan, markkinoiden ja kulttuuristen käytänteiden kautta. Eri toimijoiden roolia on lopuksi verrattu tulevaisuuksien mahdollistajana vs. estäjänä, millä saadaan havainnollistettua toimintaprofiileja tulevaisuuksien toteuttamisessa (taulukko 8).

Lyhyen ketjun syntymisen suurimmat esteet kohdistuvat kuluttajiin ja yrityksiin (taulukko 5 riveittäin tarkasteltuna). Näiden kahden toimijatahon osuus esteistä on noin 2/3. Pohjois-Suomessa myös tuottajien koetaan muodostavan runsaasti esteitä lyhyelle ketjulle. *Vihreän ketjun* tulevaisuuskuvioiden toteutumisen esteet jakautuvat varsin tasaisesti kuluttajien, yritysten, julkisen vallan ja tuottajien kontrolle, mutta alueellisesti hieman eri painotuksin. Tuottajien luomien esteiden merkitys korostuu Etelä-Suomessa, kuluttajien Länsi-Suomessa ja julkisen vallan Pohjois-Suomessa. *Reilun ketjun* tulevaisuuskuvioiden toteutumisen tiellä ovat kaikilla alueilla vahvimmin yrityksiin liittyvät esteet, korostuneimmin Länsi-Suomessa. Silti myös tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan rooli on merkittävä. Aidon ketjun syntymisen esteet jakautuvat hyvin samansuuntaisesti kuin aidon ketjun: yritykset muodostavat eniten esteitä (Etelä-Suomessa kuitenkin kuluttajat), mutta myös tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan osallisuus on merkittävää. Jos paikallisen ruuan tulevaisuus oli kestävyys ulottuvuuksien suhteen tasapainoinen (ketjujen keskiarvot), eniten esteitä tulevaisuuden toteutumiselle aiheuttaisivat yritykset (30-35 % esteistä), Etelä-Suomessa kuitenkin kuluttajat (32 %). Monista esteistä eri toimijatahot ovat "yhteisvastuullisia".

Jos pohditaan eri toimijoiden roolia esteiden synnyttäjinä tai lähteinä (taulukko 5 sarakkeittain), tuottajien rooli on merkittävä (noin neljännes) kaikissa ketjuissa ja hieman muita suurempi reilussa ketjussa (24 % esteistä). Kuluttajiin liittyvät esteet koskevat vahvimmin lyhyttä ketjua (34 %), yrityksiin liittyvät esteet reilua ketjua (37 %) ja aitoa ketjua (36 %) sekä julkiseen valtaan liittyvät esteet vihreää ketjua (26 %). Järjestöt eivät ole esteenä minkään tulevaisuuskuvioiden toteutumiselle.

Taulukko 5. Alueellisten tulevaisuuskuvioiden toteutumisen esteisiin liittyvä toimijuus, % esteistä.

	Toimijuus: mikä toimija tuottaa/muodostaa esteen?					
	Tuottaja	Kuluttaja	Yritykset	Julkisen valta	Järjestöt	Yhteensä
Etelä-Suomen tulevaisuuskuviot						
Lyhyt ketju	20	35	30	15	0	100
Vihreä ketju	29	29	29	14	0	100
Reilu ketju	26	21	32	21	0	100
Aito ketju	19	44	31	6	0	100
Keskiarvo	23	32	30	14	0	100
Itä-Suomen tulevaisuuskuviot						
Lyhyt ketju	21	33	38	8	0	100
Vihreä ketju	22	22	30	26	0	100
Reilu ketju	15	23	38	23	0	100
Aito ketju	12	28	36	24	0	100
Keskiarvo	18	27	35	20	0	100
Länsi-Suomen tulevaisuuskuviot						
Lyhyt ketju	15	41	22	22	0	100
Vihreä ketju	23	35	23	19	0	100
Reilu ketju	29	24	43	5	0	100
Aito ketju	30	13	35	23	0	100
Keskiarvo	24	28	31	17	0	100
Pohjois-Suomen tulevaisuuskuviot						
Lyhyt ketju	36	29	29	7	0	100
Vihreä ketju	14	21	21	43	0	100
Reilu ketju	25	17	33	25	0	100
Aito ketju	30	5	40	25	0	100
Keskiarvo	26	18	31	25	0	100
Alueiden keskiarvot						
Lyhyt ketju	23	34	30	13	0	100
Vihreä ketju	22	27	26	26	0	100
Reilu ketju	24	21	37	18	0	100
Aito ketju	23	22	36	19	0	100
Keskiarvo	23	26	32	19	0	100

Lihavoitu ja väritetty luku

= minkä toimijan osuus (%) on merkittävin kussakin ketjussa ("vaakasuunta")

Lihavoitu luku ja harmaa täyttö

= missä ketjussa kunkin toimijan osuus (%) on merkittävin ("pystysuunta")

Elintarvikeketjun rakenteen näkökulmasta tulevaisuuskuvioiden toteutumisen esteet kohdistuvat kokonaistasolla varsin tasapuolisesti tuotantoon, toimitukseen ja kulutukseen (taulukko 6 riveittäin tarkasteltuna). Lyhyen, reilun ja aidon ketjun kohdalla suurin esteiden lähde koskee toimitusta (37-41 % alueiden keskiarvoina) ja vihreän ketjun kohdalla tuotantoa (39 %). Alueiden välillä on kuitenkin runsaasti vaihtelua kohdentumisessa. Lyhyen ketjun esteet kohdistuivat Etelä-Suomessa vahvimmin kulutukseen, Itä- ja Länsi-Suomessa toimituksiin ja Pohjois-Suomessa tuotantoon. Vihreän ketjun esteet kohdistuivat Etelä- ja Itä-Suomessa vahvimmin tuotantoon, Länsi- ja Pohjois-Suomessa tasavertaisesti tuotantoon ja toimituksiin. Reilun ketjun esteet kohdistuivat kaikilla alueilla vahvimmin toimituksiin, Pohjois-Suomessa rinnan tuotannon kanssa. Aidon ketjuun esteissä painottui Etelä- ja Itä-Suomessa kulutus, Länsi- ja Pohjois-Suomessa toimitus. Jos paikallisen ruuan tulevaisuus oli kestävyysuuttuun suhteen tasapainoinen (ketjujen keskiarvot), eniten esteitä tulevaisuuden toteutumiseksi kohdistuivat toimituksiin (38-40 % esteistä), Etelä-Suomessa kuitenkin kulutukseen (36 %).

Tarkasteltaessa taulukkoa 6 sarakkeittain, tuotantoon liittyvien esteiden merkitys on suurin vihreän ketjun syntymisessä. Toimituksiin liittyvien esteiden osuus puolestaan on suurin reilun ja kulutukseen liittyvien esteiden osuus aidon ketjun kohdalla. Profiilit eivät ole kuitenkaan kovin selkeitä eli lukuisa määrä esteitä kohdistuu kaikissa tapauksissa ketjun kaikkiin vaiheisiin.

Taulukko 6. Alueellisten tulevaisuuskuvien toteutumisen esteiden kohdentuminen ketjun rakenteessa, % esteistä.

	Rakenne: mihin este kohdistuu?			
	Tuotanto	Toimitus	Kulutus	Yhteensä
Etelä-Suomen tulevaisuuskuvat				
Lyhyt ketju	31	31	38	100
Vihreä ketju	45	27	27	100
Reilu ketju	33	40	27	100
Aito ketju	18	27	55	100
Keskisarvo	32	31	36	100
Itä-Suomen tulevaisuuskuvat				
Lyhyt ketju	21	46	33	100
Vihreä ketju	38	29	33	100
Reilu ketju	25	42	33	100
Aito ketju	26	35	39	100
Keskisarvo	27	38	35	100
Länsi-Suomen tulevaisuuskuvat				
Lyhyt ketju	32	35	32	100
Vihreä ketju	36	36	27	100
Reilu ketju	27	45	27	100
Aito ketju	39	43	18	100
Keskisarvo	34	40	26	100
Pohjois-Suomen tulevaisuuskuvat				
Lyhyt ketju	41	35	24	100
Vihreä ketju	37	37	26	100
Reilu ketju	38	38	23	100
Aito ketju	29	47	24	100
Keskisarvo	36	39	24	100
Alueiden keskiarvot				
Lyhyt ketju	31	37	32	100
Vihreä ketju	39	32	29	100
Reilu ketju	31	41	28	100
Aito ketju	28	38	34	100
Keskisarvo	32	37	30	100

Lihavoitu ja väritetty luku

= minkä rakenneosan osuus (%) on merkittävin kussakin ketjussa ("vaakasunta")

Lihavoitu luku ja harmaa täyttö

= missä ketjussa kunkin rakenneosan osuus (%) on merkittävin ("pystysunta")

Taulukossa 7 on luokiteltu esteet laadultaan erilaisiin tekijöihin. *Lyhyen ketjun* tulevaisuuskuvien syntyminen esteet (riveittäin tarkasteltuna) ovat laadultaan vahvimmin taloudellisia (37 % esteistä) ja kulttuurisia (28 %). Taloudelliset esteet korostuvat etelässä ja kulttuuriset pohjoisessa. Seuraavaksi eniten merkitystä on laadultaan sosiaalisilla tekijöillä (16 %), joiden merkitys korostuu eniten Länsi-Suomessa. Laadultaan poliittisten ja teknologisten esteiden osuus on kummankin 10 %. Poliittisten esteiden rooli on suurin Etelä- ja Länsi-Suomessa, teknologisten esteiden puolestaan Itä-Suomessa. Ympäristöllisillä tekijöillä ei ole merkitystä lyhyen ketjun tulevaisuuden toteutumisen osin siksi, että niiden vaikutus toteutuu muita kanavia pitkin.

Vihreän ketjun tulevaisuuskuvien toteutumista estävät selvästi eniten taloudelliset tekijät (31 % esteistä). Taloudelliset esteet ovat erityisen merkittäviä Etelä- ja Pohjois-Suomessa (37-38 %). Myös poliittiset ja kulttuuriset tekijät ovat vihreän ketjun kannalta tärkeitä (kumpikin 18 %). Poliittisten esteiden merkitys on suurin Pohjois-Suomessa (26 %) ja kulttuuristen Länsi-Suomessa (31 %). Sosiaalisten esteiden osuus on 14 %, Itä-Suomessa peräti 29 %. Ympäristöllisten esteiden osuus on keskimäärin 11 % ja teknologisten 8 %; molempien osuus on alueista korkein Etelä-Suomessa (25 % ja 13 %).

Reilun ketjun esteissä taloudelliset tekijät ovat avainosassa (37 % esteistä), suunnilleen samassa määrin kaikilla alueilla. Laadultaan sosiaalisten esteiden osuus on 27 %, ja suurin niiden merkitys on Itä- ja Etelä-Suomessa. Poliittisten esteiden osuus on 18 %; eri alueista niiden painoarvo on suurin Etelä-Suomessa. Kulttuuristen esteiden osuus on lähes yhtä suuri (16 %). Kulttuuriset tekijät koetaan selvästi muita alueita merkittävämpänä esteenä reilun ketjun synnylle Länsi-Suomessa (36 %). Teknologiaan liittyvien tekijöiden ei koeta muodostavan estettä reilun ketjun toteutumiselle.

Aidon ketjun alueellisten ilmentymien toteutumista estävät muiden ketjujen tapaan vahvimmin taloudelliset tekijät. Niiden osuus esteistä on 27 %, Etelä-Suomessa peräti 38 %. Sosiaalisten esteiden merkitys on lähes yhtä suuri (26 %), ja ne ovat haasteena varsinkin Pohjois-Suomessa (43 %). Myös kulttuuristen tekijöiden merkitys on huomattava (24 % esteistä), Itä-Suomessa hieman muita alueita suurempi. Poliittisten esteiden osuus on 13 % (suurin Länsi-Suomessa), teknologisten esteiden osuus 8 % (suurin Etelä- ja Pohjois-Suomessa) ja ympäristöllisten esteiden osuus 2 % (suurin Itä-Suomessa).

Jos paikallisen ruuan tulevaisuus olisi kestävyuden ulottuvuuksien suhteen tasapainoinen (mitä kuvaavat ketjujen keskiarvot), merkittävimmät esteet olisivat taloudellisia (33 esteistä %), sosiaalisia (21 %) ja kulttuurisia (21 %). Poliittisten esteiden osuus olisi 15 %, teknologisten 7 % ja ympäristöllisten 4 %.

Tarkasteltaessa taulukkoa 7 sarakkeittain, laadultaan poliittisten esteiden osuus on suurin vihreän ja reilun ketjun tulevaisuuskuvien toteutumisessa. Taloudellisten esteiden osuus on merkittävin lyhyen ja reilun ketjun toteutumisessa, sosiaalisten esteiden puolestaan reilun ketjun toteutumisessa. Teknologisilla ja kulttuurisilla esteillä on eniten merkitystä lyhyen ketjun toteutumiselle, ympäristöllisillä esteillä puolestaan vihreän ketjun toteutumiselle. Kaikkien estetyyppien osuus poikkeaa alueiden välillä eli esteet ovat aluesidonnaisia; tämä tosin johtuu osittain alueiden taloudellisista, sosiaalisista, luonnonmaantieteellisistä, kulttuurisista ym. ominaispiirteistä ja osittain siitä, että myös tulevaisuuskuvat ovat erilaisia eri alueilla.

Taulukko 7. Alueellisten tulevaisuuskuvien toteutumisen esteiden laatu, % esteistä.

	Laatu: mihin voimakenttään este liittyy (PESTEC)?						Yhteensä
	Poliittinen	Taloudellinen	Sosiaalinen	Teknologinen	Ympäristöllinen	Kulttuurinen	
Etelä-Suomen tulevaisuuskuvat							
Lyhyt ketju	14	50	7	0	0	29	100
Vihreä ketju	13	38	0	13	25	13	100
Reilu ketju	25	38	31	0	6	0	100
Aito ketju	0	38	23	15	0	23	100
Keskiarvo	13	41	15	7	8	16	100
Itä-Suomen tulevaisuuskuvat							
Lyhyt ketju	4	40	20	20	0	16	100
Vihreä ketju	21	25	29	4	4	17	100
Reilu ketju	20	40	33	0	0	7	100
Aito ketju	17	29	17	4	4	29	100
Keskiarvo	15	34	25	7	2	17	100
Länsi-Suomen tulevaisuuskuvat							
Lyhyt ketju	15	24	24	12	0	26	100
Vihreä ketju	13	25	16	6	9	31	100
Reilu ketju	7	36	21	0	0	36	100
Aito ketju	23	25	23	0	3	28	100
Keskiarvo	14	27	21	5	3	30	100
Pohjois-Suomen tulevaisuuskuvat							
Lyhyt ketju	7	33	13	7	0	40	100
Vihreä ketju	26	37	11	11	5	11	100
Reilu ketju	21	36	21	0	0	21	100
Aito ketju	14	14	43	14	0	14	100
Keskiarvo	17	30	22	8	1	22	100
Alueiden keskiarvot							
Lyhyt ketju	10	37	16	10	0	28	100
Vihreä ketju	18	31	14	8	11	18	100
Reilu ketju	18	37	27	0	2	16	100
Aito ketju	13	27	26	8	2	24	100
Keskiarvo	15	33	21	7	4	21	100

Lihavoitu ja väritetty luku

= minkä estetyypin osuus (%) on merkittävin kussakin ketjussa ("vaakasunta")

Lihavoitu luku ja harmaa täyttö

= missä ketjussa kunkin estetyypin osuus (%) on merkittävin ("pystysuunta")

***

Tulevaisuuskuvien sisällöt ja esteet - *mahdollisuus- ja uhkaprofiilit* - eivät ole toisistaan irrallisia. Tulevaisuuskuvia voidaan pyrkiä toteuttamaan edistämällä niiden (myönteisten) sisältötekijöiden toteutumista ja/tai poistamalla niiden toteutumisen (kielteisiä) esteitä. Esimerkiksi lyhyen ketjun mahdollisuus- ja uhkaprofiilien yleisimmissä sisältötekijöissä ovat keskeisesti esillä toimintatavat ja ketjun valtaraken- teet. Vihreän ketjun molemmissa profiileissa korostuvat puolestaan tuotekehitys, teknologia ja inno- vaatiot. Reilun ketjun yleisimpiä mahdollisuuksia ja uhkia leimaavat toimijuus ja tieto. Aidon ketjun mahdollisuuksissa ja uhkissa korostuvat kulttuuri ja arvostus sekä tuoteosaaminen (kuvio 56). Jos ta- voitellaan tasapainoista etenemistä kaikilla neljällä kestävyuden ulottuvuudella, keskeisimpiä muutos- kohteita ovat ruokakulttuuri (ml. kulutustottumukset, arvostus) ja toimitukset (ml. keskittymisen aihe- uttamien esteiden poistaminen ja läpinäkyvyys).

	Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
Mahdollisuusprofiili	Toimitustavat Kaupan asema Omistajuus	Omavaraisuus Tuotekehitys Tuotantoteknologia	Läpinäkyvyys Toimitustavat Sertifikaatti Yhteistyö	Ruokakulttuuri Brändit Matkailu Tuotekehitys
Uhkaprofiili	Kulutustottumukset Kannattavuusongelmat Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus Lainsäädäntö, byrokratia Vain hinta ratkaisee	<i>Innovaatioiden puute</i> <i>Kulutustottumukset</i> <i>Arvostuksen puute</i> <i>Kannattavuusongelmat</i> <i>Ympäristöongelmat</i>	<i>Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus</i> <i>Toteuttajan puute</i> <i>Arvostuksen puute</i> <i>Kannattavuusongelmat</i> <i>Kansainväliset tekijät</i> <i>Resurssien puute</i> <i>Tiedon puute</i>	<i>Osaamisen puute</i> <i>Arvostuksen puute</i> <i>Kulutustottumukset</i> <i>Yhteistyön puute</i>
	Lyhyt ketju	Vihreä ketju	Reilu ketju	Aito ketju
Mahdollisuusprofiili	Toimitustavat	Ruokakulttuuri	Tuotekehitys	Brändit
Uhkaprofiili	Kulutustottumukset	Kannattavuusongelmat	Läpinäkyvyys	
	<i>Arvostuksen puute</i>	<i>Lainsäädäntö, byrokratia</i>	<i>Keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus</i>	

Kuvio 56. Kaikkien ketjujen toteutumisen esteitä kuvaavat, merkityksellä painotetut avainsanat alueellisten tulevaisuusverstaiden tuottamissa kuvissa (mitä suurempi kirjaskoko, sitä enemmän ääniä avainsanalle on tullut).

Kun verrataan eri toimijatahojen osuuksia (myönteisten) sisältöelementtien syntymisen ja (kielteisten) esteiden poistamisen kannalta, saadaan kuvattua eri tahojen profiilien painotukset (taulukko 8). Tuottajien profiili paikallisen ruuan tulevaisuuskuvioiden synnyttämisessä on ensisijaisesti muutoksen tekijän ja mahdollisuuksien hyödyntäjän rooli, koska tuottajien osuus sisältöelementeistä on suurempi kuin osuus esteistä kaikissa ketjuissa. Merkittävin rooli on lyhyen ketjun tapauksessa. Tuottajien tulisi siis enemmän organisoida uudelleen ja organisoida myönteistä muutosta kuin keskittyä negatiivisiin asioihin ja toiminnan rajoittajiin. Kuluttajien kohdalla profiili painottuu esteiden poistamiseen ja selvin tämä painotus on lyhyessä ketjussa. Kuluttajilla on kokonaisuutena siis enemmän tarvetta "itsetutkiskeluun", kulutustottumusten ja toimintatapojen muutokseen kuin kehittämistoimintaan osallistumiseen; saldo ei ole kuitenkaan kovin vahvasti negatiivinen eli molemmissa suunnissa tarvitaan toimintaa, jos tulevaisuuskuvioiden halutaan toteutuvan. Yritysten – lähinnä kaupan, mutta myös elintarvikeyritysten, matkailuyritysten, paikallisten pienyritysten yms. – saldo on vahvasti negatiivinen vihreää ketjua lukuun ottamatta, jossa se on lievästi negatiivinen. Yritykset näyttävät pikemminkin paikallisen ruuan tulevaisuuskuvioiden toteutumisen esteiden kuin mahdollisuuksien lähteenä. Tavalla tai toisella tämän yksityisen sektorin toiminnan tulisi ohjautua uudelleen tai sen aseman muuttua, jotta tulevaisuudet voisivat toteutua. Julkinen valta on "nettoprofiililtaan" mahdollistaja erityisesti reilun ketjun mutta myös lyhyen ketjun toteutumisessa. Julkinen valta on esteiden lähde vihreän ja aidon ketjun toteutumisessa, kun se on liian passiivinen tai väärällä tavalla aktiivinen. Järjestöt ovat vain mahdollistajia aidossa ja reilussa ketjussa. Jos tavoitellaan "tasapainoista" kestävyttä eli edetään kaikkien ketjujen suhteen tasapainoisesti (ketjujen

keskiarvo), tuottajat profiloituvat tärkeimmäksi mahdollisuuksien lähteeksi, julkisella vallalla ja järjestöillä on oma myönteinen roolinsa, kun taas yritysten ja kuluttajien keskuudessa tulisi saada poistettua monia esteitä tämänsuuntaiselle kehitykselle.

Taulukko 8. Eri toimijatahojen profiilit mahdollisuuksien ja esteiden luojina ja lähteinä: osuus tulevaisuuskuvan sisältöelementeistä ja osuus tulevaisuuskuvan toteutumisen esteistä (taulukossa oleva luku on prosenttiosuuksi-
en erotus; molemmat osuudet ovat neljän alueen keskiarvoja kussakin ketjussa).

Alueiden keskiarvot	Tuottaja	Kuluttaja	Yritykset	Julkinen valta	Järjestöt	Yhteensä
Lyhyt ketju	+15	-7	-9	+2	0	0
Vihreä ketju	+9	-2	-3	-3	0	0
Reilu ketju	+7	-5	-8	+5	+1	0
Aito ketju	+10	-3	-8	-2	+3	0
Keskiarvo	+10	-4	-7	+1	+1	0

Kun verrataan ketjun rakenneosien osuuksia (myönteisten) sisältöelementtien syntymisen ja (kielteisten) esteiden poistamisen kannalta, saadaan kuvattua *eri osien profiilien painotukset* (taulukko 8). Tuo-
tanto näyttäytyy aidon ketjun ja vihreän ketjun tulevaisuuskuissa ensisijaisesti mahdollistajana, mutta
lyhyessä ketjussa enemmän esteiden lähteenä kuin tulevaisuuksien sisältötekijöiden synnyttäjänä.
Toimitukset ovat kokonaisuutena merkittävin tulevaisuuksien syntymisen mahdollistaja ja edistäjä. Eri-
tyisen vahva tämä profiili on lyhyen ketjun kohdalla. Myös aidon ja reilun ketjun kohdalla "saldo" on
vahvasti positiivinen. Vihreässä ketjussa toimituksiin liittyy enemmän tulevaisuuksien syntymisen es-
teitä kuin tulevaisuuksia synnyttäviä myönteisiä tekijöitä. Kulutus on enemmän esteiden kuin mahdolli-
suuksien lähde kaikissa ketjuissa; erityisen negatiivinen saldo on aidossa ja lyhyessä ketjussa. Profiilit
kuvaavat ennen kaikkea sitä, mihin ketjun osiin tulisi kohdentaa mahdollisuuksien hyödyntämiseen täh-
tääviä ponnistuksia ja mihin taas ongelmien poistamiseen kohdistuvia ponnistuksia kutakin tulevaisuut-
ta (ketjua) tavoiteltaessa. Jos tavoitellaan tasapainoista kehitystä kaikilla ulottuvuuksilla (ketjujen kes-
kiarvo), tuotanto on neutraalissa asemassa eli siihen kohdistuu mahdollisuuksia ja esteitä. Huomiota
vaatisivat ennen kaikkea toimituksiin liittyvien mahdollisuuksien hyödyntäminen ja kulutukseen liittyvi-
en esteiden poistaminen.

Taulukko 9. Eri rakenneosien profiilit mahdollisuuksien ja esteiden luojina ja lähteinä: osuus tulevaisuuskuvan sisältöelementeistä ja osuus tulevaisuuskuvan toteutumisen esteistä (taulukossa oleva luku on prosenttiosuuksien erotus; molemmat osuudet ovat neljän alueen keskiarvoja kussakin ketjussa).

Alueiden keskiarvot	<i>Tuotanto</i>	<i>Toimitus</i>	<i>Kulutus</i>	<i>Yhteensä</i>
Lyhyt ketju	-8	+19	-11	0
Vihreä ketju	+4	-3	-1	0
Reilu ketju	0	+5	-5	0
Aito ketju	+7	+8	-15	0
Keskiarvo	0	+6	-6	0

6 YHTEENVETO

Ruokajärjestelmät ovat yleensä melko hitaasti muuttuvia, vahvasti institutionalisoituneita ja kulttuurisesti juurtuneita. Tämän vuoksi niiden tulevaisuus näyttäytyy yleensä pikemminkin urariippuvaisena kehityspolkuna ja jatkumona kuin aidosti vaihtoehtoisina tulevaisuuksina. Tämän näennäisen vaihtoehtomuuden murtamiseksi tässä tutkimuksessa on laadittu kuvauksia vaihtoehtoisista tulevaisuuksista, tulevaisuuskuvia. Tulevaisuuskuvat vastaavat kysymykseen siitä, millaisia vaihtoehtoisia tiloja tarkasteltavalla ilmiöllä on mahdollisesti, toivottavasti ja/tai todennäköisesti olemassa tietyllä hetkellä tulevaisuudessa. Tässä tutkimuksessa on laadittu mahdollisia ja kestävyuden näkökulmasta toivottavia tulevaisuuskuvia.

Tulevaisuuskuvien pohjana on vahvistuva jakolinja alkuperältään ja tarjontaketjultaan epäselvän "ei mistään" peräisin olevan ruuan ja lähellä tuotetun ja/tai alkuperältään sekä tarjontaketjultaan tunnetun "jostakin" peräisin olevan paikallisen, kotimaisen ruuan välillä. Tulevaisuuskuvat on laadittu kestävyuden neljän ulottuvuuden (taloudellisen, ympäristöllisen, sosiaalisen ja kulttuurisen) varaan, jolloin niiden yhteiskunnallisilla vaikutuksilla on jo oletusarvioisesti ymmärrettävä tulkinta. "Jostakin" tuleva ruoka kantaa mukanaan enemmän informaatiota ja luo sen myötä enemmän mahdollisuuksia ja paineita kestävyuden huomioon ottamiseen kuin "ei-mistään" tuleva ruoka. Paikallisen ruuan tulevaisuuskuvat rakennettiin suoraan kestävyuden neljän ulottuvuuden varaan siten, että ne maksimoivat paikallisen ruuan tuotannon ja kulutuksen kautta toteutuvan taloudellisen, ympäristöllisen, sosiaalisen tai kulttuurisen pääoman.

Tässä raportissa on esitetty ja arvioitu paikallisen ruuan tulevaisuuskuvia koskeneiden tulevaisuusvertausten tulokset. Tutkimuksessa laadittiin kustakin kestävyuden ulottuvuudesta valtakunnalliset ja alueelliset tulevaisuuskuvat lyhyelle, vihreälle, reilulle ja aidolle ketjulle. Aluejakona käytettiin karkeaa jakoa Etelä-, Itä-, Länsi- ja Pohjois-Suomeen. Paikallisille tulevaisuuskuville määriteltiin myös niiden toteutumisen esteitä. Tutkimusprosessi perustui osin hankkeen ensimmäisen vaiheen kirjallisuuskatsaukseen (Kuhmonen ym. 2015b), mutta ennen kaikkea viiteen tulevaisuusverstaaseen, joihin osallistui yhteensä 92 henkilöä.

Verstaissa laadituissa tulevaisuuskuville oli 370 sisältötekijää. Kun tätä sisällöllistä rikkautta tiivistettiin avainsanoiksi, se kiteytyi 68 yleisemmän tason tekijäksi. Lyhyen ketjun kuvauksissa yleisimmät avainsanat ovat toimitustavat, kaupan asema ja omistajuus. Vihreää ketjua kuvaavat yleisimmin avainsanat omavaraisuus, tuotekehitys ja tuotantoteknologia. Reilun ketjun tulevaisuuskuvien yleisimmät avainsanat ovat läpinäkyvyys, toimitustavat, sertifikaatti ja yhteistyö. Aitoa ketjua kuvaavat yleisimmin

avainsanat ruokakulttuuri, brändit, matkailu ja tuotekehitys. Nämä avainsanat kertovat, mihin asioihin pelkistetyimmillään kannattaisi keskittyä pyrittäessä synnyttämään verstaissa kuvattuja paikallisen ruuan tulevaisuuksia, jotka edistävät neljän eri kestävyysulottuvuuden toteutumista.

Tulevaisuuskuvista tunnistettiin myös toimijuutta eli sitä, kuka tuottaa tulevaisuuskuvan synnyttävän muutoksen. Jos tavoitellaan paikallisen ruuan lyhyitä ketjuja, keskeisiä toimijoita ovat tuottajat ja kuluttajat, joiden tulisi kyetä organisoimaan järjestelmä valtaosin keskenään. Vihreän ketjun syntymiseen tarvitaan ennen kaikkea tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan yhdensuuntaista toimintaa. Reilun ketjun syntyminen edellyttää tuottajien, kuluttajien, yritysten ja julkisen vallan melko tasaveroista osallistumista tarvittaviin muutoksiin. Aidon ketjun tulevaisuus on eniten tuottajien ja yritysten käsissä.

Edelleen, tulevaisuuskuvista tunnistettiin elintarvikeketjun rakenne sen suhteen mukaan, kohdistuuko muutos tuotantoon (tuotannon järjestäminen, tuotantotavat), toimitukseen (tilaukset, toimitukset, ostot, myynti, pakkaus, viestintä ja markkinointi, omistus) vai kulutukseen (kulutustavat ja -tottumukset, kuluttajan toiminta). Lyhyen ketjun tapauksessa suurimmat muutokset kohdistuvat kaikissa tulevaisuuskuvissa toimitukseen ja sen jälkeen melko tasapuolisesti tuotantoon ja kulutukseen. Vihreän ketjun muutostarpeet vaihtelevat alueiden välillä: valtakunnallisen verstaan tuotoksissa painottuu tuotannon rooli, alueiden tulevaisuuskuvissa myös toimituksella ja kulutuksella on merkittävä rooli. Reilun ketjun tulevaisuuskuvien toteutuminen vaatii melko tasapuolisesti muutoksia tuotannossa, toimituksissa ja kulutuksessa - eniten kuitenkin toimituksissa. Aidon ketjun tulevaisuuskuvien syntyminen kohdistuisi samalla tavalla melko tasapuolisesti ketjun kaikkiin osiin, mutta sekin laaja-alaisimmin toimituksiin.

Verstaissa laadituille tulevaisuuskuville määriteltiin 213 toteutumisen estettä tai haastetta. Kun tätä sisältöä rikkautta tiivistettiin avainsanoiksi, se kiteytyi 30 yleisemmän tason tekijäksi. Esteiden määrittelyn ohella myös niiden merkitystä arvioitiin äänestämällä. Lyhyen ketjun alueellisten tulevaisuuskuvien toteutumisen yleisimmät esteet ovat (yleisyysjärjestyksessä) kulutustottumukset ja kannattavuusongelmat; tärkeimmät esteet (tärkeysjärjestyksessä) ovat kannattavuusongelmat, kulutustottumukset sekä keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus. Vihreän ketjun yleisimmät esteet ovat innovaatioiden puute ja kulutustottumukset; tärkeimmät esteet ovat hinnan hallitseva asema, kannattavuusongelmat ja kansainväliset tekijät. Reilun ketjun toteutumisen yleisimpiä esteitä ovat keskittynyt kauppa ja/tai teollisuus sekä toteuttajan puute; merkityksellä painotetut tärkeimmät esteet ovat arvostuksen puute, tiedon puute ja ruuan vääristynyt hintamielikuva. Aidon ketjun tulevaisuuksien toteutumisen yleisimpiä esteitä ovat osaamisen puute, arvostuksen puute, kulutustottumukset ja yhteistyön puute; merkittävyyden osalta selvästi tärkein este on arvostuksen puute, mutta myös lainsäädännöllä ja byrokratialla sekä kulutustottumuksilla on suuri merkitys. Nämä avainsanat kertovat, mitä esteitä kannattaisi pelkis-

tetyimmillään pyrkiä poistamaan edistettäessä kuvattujen paikallisen ruuan tulevaisuuskuvien toteutumista.

Myös tulevaisuuskuvien toteutumisen esteitä arvioitiin toimijuuden (kuka esteen tuottaa) ja rakenteen näkökulmasta (mihin elintarvikeketjun osaan este kohdistuu). Toimijuuden osalta lyhyen ketjun syntymisen suurimmat esteet kohdistuvat kuluttajiin ja yrityksiin. Näiden kahden toimijatahon osuus esteistä on noin 2/3. Vihreän ketjun tulevaisuuskuvien toteutumisen esteet jakautuvat varsin tasaisesti kuluttajien, yritysten, julkisen vallan ja tuottajien kontolle. Reilun ketjun tulevaisuuskuvien toteutumisen tiellä ovat kaikilla alueilla vahvimmin yrityksiin liittyvät esteet; silti myös tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan rooli on merkittävä. Aidon ketjun syntymisen esteet jakautuvat hyvin samansuuntaisesti kuin aidon ketjun: yritykset muodostavat eniten esteitä, mutta myös tuottajien, kuluttajien ja julkisen vallan osallisuus on merkittävää. Monista esteistä eri toimijatahot ovat "yhteisvastuullisia".

Elintarvikeketjun rakenteen näkökulmasta tulevaisuuskuvien toteutumisen esteet kohdistuvat kokonaistasolla varsin tasapuolisesti tuotantoon, toimitukseen ja kulutukseen. Lyhyen, reilun ja aidon ketjun kohdalla suurin esteiden lähde koskee toimitusta ja vihreän ketjun kohdalla tuotantoa.

Toimijuuden ja rakenteen lisäksi tulevaisuuskuvien esteitä on arvioitu PESTEC-analyysillä niiden laadun osalta. Esteet on luokiteltu laadultaan poliittisiin (lait, normit, politiikkakeinot, päätöksentekoprosessit), taloudellisiin (markkinat, kysyntä, tarjonta, hinnat, tulot, kustannukset; taloudellinen pääoma), sosiaaliin (ikä, asema, osaaminen; inhimillinen ja sosiaalinen pääoma), ympäristöllisiin (ympäristön tila) ja kulttuurisiin tekijöihin (arvot, asenteet, tavat, tottumukset; "trendit"). Analyysi on karkea, sillä esimerkiksi ympäristöllä ei ole "toimijuutta" ja se vaikuttaakin pääsääntöisesti politiikan, markkinoiden ja kulttuuristen käytänteiden kautta. Lyhyen ketjun tulevaisuuskuvien syntymisen ovat laadultaan vahvimmin taloudellisia (37 % esteistä) ja kulttuurisia (28 %). Vihreän ketjun tulevaisuuskuvien toteutumista estävät selvästi eniten taloudelliset tekijät (31 % esteistä), mutta myös poliittiset (18 %) ja kulttuuriset (18 %) tekijät ovat vihreän ketjun kannalta tärkeitä. Myös reilun ketjun esteissä taloudelliset tekijät ovat avainosassa (37 % esteistä; laadultaan sosiaalisten esteiden osuus on 27 %). Aidon ketjun tulevaisuuskuvien toteutumista estävät taloudelliset (27 %), sosiaaliset (26 %) ja kulttuuriset (24 %) tekijät.

Tulevaisuuskuvien sisällöt ja esteet – mahdollisuus- ja uhkaprofiilit – eivät ole toisistaan irrallisia. Tulevaisuuskuvia voidaan pyrkiä toteuttamaan edistämällä niiden (myönteisten) sisältötekijöiden toteutumista ja/tai poistamalla niiden toteutumisen (kielteisiä) esteitä. Esimerkiksi lyhyen ketjun mahdollisuus- ja uhkaprofiilien yleisimmissä sisältötekijöissä ovat keskeisesti esillä toimintatavat ja ketjun valtarakenteet. Vihreän ketjun molemmissa profiileissa korostuvat puolestaan tuotekehitys, teknologia ja

innovaatiot. Reilun ketjun yleisimpiä mahdollisuuksia ja uhkia leimaavat toimijuus ja tieto. Aidon ketjun mahdollisuuksissa ja uhkissa korostuvat kulttuuri ja arvostus sekä tuoteosaaminen. Jos tavoitellaan tasapainoista etenemistä kaikilla neljällä kestävyuden ulottuvuudella, keskeisimpiä muutoskohteita ovat ruokakulttuuri (ml. kulutustottumukset, arvostus) ja toimitukset (ml. keskittymisen aiheuttamien esteiden poistaminen ja läpinäkyvyys).

Kun verrataan eri toimijatahojen osuuksia (myönteisten) sisältöelementtien syntymisen ja (kielteisten) esteiden poistamisen kannalta, saadaan kuvattua eri tahojen profiilien painotukset. Tuottajien profiili paikallisen ruuan tulevaisuuskuvien synnyttämisessä on ensisijaisesti muutoksen tekijän ja mahdollisuuksien hyödyntäjän rooli, koska tuottajien osuus sisältöelementeistä on suurempi kuin osuus esteistä kaikissa ketjuissa. Merkittävin rooli on lyhyen ketjun tapauksessa. Tuottajien tulisi siis enemmän organisoitua uudelleen ja organisoida myönteistä muutosta kuin keskittyä negatiivisiin asioihin ja toiminnan rajoittajiin. Kuluttajien kohdalla profiili painottuu esteiden poistamiseen ja selvin tämä painotus on lyhyessä ketjussa. Kuluttajilla on kokonaisuutena siis enemmän tarvetta "itsetutkiskeluun", kulutustottumusten ja toimintatapojen muutokseen kuin kehittämistoimintaan osallistumiseen; saldo ei ole kuitenkaan kovin vahvasti negatiivinen eli molemmissa suunnissa tarvitaan toimintaa, jos tulevaisuuskuvien halutaan toteutuvan. Yritysten – lähinnä kaupan, mutta myös elintarvikeyritysten, matkailuyritysten, paikallisten pienyritysten yms. – saldo on vahvasti negatiivinen vihreää ketjua lukuun ottamatta, jossa se on lievästi negatiivinen. Yritykset näyttävät pikemminkin paikallisen ruuan tulevaisuuskuvien toteutumisen esteiden kuin mahdollisuuksien lähteenä. Tavalla tai toisella tämän yksityisen sektorin toiminnan tulisi ohjautua uudelleen tai sen aseman muuttua, jotta tulevaisuudet voisivat toteutua. Julkinen valta on "nettoprofiililtaan" mahdollistaja erityisesti reilun ketjun mutta myös lyhyen ketjun toteutumisessa. Julkinen valta on esteiden lähde vihreän ja aidon ketjun toteutumisessa, kun se on liian passiivinen tai väärällä tavalla aktiivinen. Järjestöt ovat vain mahdollistajia aidossa ja reilussa ketjussa.

Tulevaisuuskuvien ja niiden toteutumisen esteiden sisältöä, toimijuutta ja rakennetta sekä esteiden laatua on syytä arvioida suuntaa-antavana kuvauksena. Edellä esitetyt luvut ovat "harhaanjohtavan" tarkkoja, koska esillä on vain pieni joukko suunnattomasta määrästä vaihtoehtoisia mahdollisia tulevaisuuksia. Toiset verstaiden osanottajat olisivat tuottaneet hieman toisenlaisia tulevaisuuksia. Myös sisältöjen luokittelu on aina jossakin määrin tulkinnanvaraista, vaikka virheet niissä ovat yleensä melko pieniä ja osittain toisensa kumoavia. Luvut luovat kuitenkin mielikuvan siitä, millaisia muutoksia ja sisältöjä tulisi kyetä synnyttämään tai millaisia esteitä poistamaan sekä siitä, minkä tahojen osallistumista ja osallisuutta kaivataan, jos tavoitellaan lyhyen, vihreän, reilun ja/tai aidon ketjun jonkinlaisten ilmentymien toteuttamista.

LÄHTEET

- Adam, B., & Groves, C. (2007). *Future matters: Action, knowledge, ethics*. Leiden: Brill.
- Aldred, R. (2011). From community participation to organizational therapy? World Cafe and Appreciative Inquiry as research methods. *Community Development Journal* 46 (1), 57–71.
- Amilien, V., Holt, G., Montagne, K. & Techoueyres, I. (2007). Local food in Europe: ESF exploratory workshop. A workshop about European local food systems and their meanings in 21st century Europe. *Anthropology of Food* S2: From local food to localised food. Saatavissa: <https://aof.revues.org/498>. Luettu 11.12.2015.
- Archer, M. S. (2000). *Being human: The problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bell, W. (1997). *Foundations of futures studies: History, purposes, and knowledge*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Bishop, P., Hines, A., & Collins, T. (2007). The current state of scenario development: An overview of techniques. *Foresight* 9 (1), 5–25.
- Booth, C., Rowlinson, M., Clark, P. Delahaye, A. & Procter, S. (2009). Scenarios and counterfactuals as modal narratives. *Futures* 41 (2), 87–95.
- Caldwell, R. (2006). *Agency and change: Rethinking change agency in organizations*. London: Routledge.
- Campbell, H. (2009). Breaking new ground in food regime theory: Corporate environmentalism, ecological feedbacks and the “food from somewhere” regime? *Agriculture & Human Values* 26 (4), 309–319.
- Colomy, P. (1998). Neofunctionalism and neoinstitutionalism: Human agency and interest in institutional change. *Sociological Forum* 13 (2), 265–300.
- De Smedt, P., Borch, K. & Fuller, T. (2013). Future scenarios to inspire innovation. *Technological Forecasting & Social Change* 80 (3), 432–443.
- Dreborg, K. (1996). Essence of backcasting. *Futures* 28 (9), 813–828.
- Fonte, M. (2008). Knowledge, food and place: A way of producing, a way of knowing. *Sociologia Ruralis* 48 (3), 200–222.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Berkeley, CA.: University of California Press.
- Gorton, M. (2000). Overcoming the structure-agency divide in small business research. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 6 (5), 276–292.
- Houck, J. P. (1986). *Elements of agricultural trade policies*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Hsieh, H.-F. & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research* 15 (9), 1277–1288.

- Hyvönen, K. (2014). *Ruokaa paikallistamassa: Kehittämistyön tausta, tavoitteet ja muotoutuminen*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 85. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Jarva, V. (2014). Introduction to narrative for futures studies. *Journal of Futures Studies* 18 (3), 5–26.
- Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.) (2004). *Tulevaisuudentutkimus: Perusteet ja sovellukset*. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kamppinen, M. & Malaska, P. (2004). Mahdolliset maailmat ja niistä tietäminen. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.), *Tulevaisuudentutkimus: Perusteet ja sovellukset*. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 55–115.
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G. & Blackett, M. (2013). Short food supply chains and local food systems in the EU: A state of play of their socio-economic characteristics. Report 25911. Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, European Commission, Seville.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Second edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kuhmonen, T. & Kuhmonen, I. (2015). Rural futures in developed economies: The case of Finland. *Technological Forecasting & Social Change* 101 (December), 366–374.
- Kuhmonen, T., Partio, H. & Kuhmonen, I. (2015a). EU:n maatalouspolitiikka ja kestävä kehitys. *Poliittinen talous* 3 (1), 49–70.
- Kuhmonen, T., Hyvönen, K., Ahokas, I., Kaskinen, J. & Saarimaa, R. (2015b). Paikallinen ruoka ja kestävä kehitys: kirjallisuuskatsaus. *Tutu e-julkaisuja* 7/2015. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, Turku.
- Leca, B. & Naccache, P. (2006). A critical realist approach to institutional entrepreneurship. *Organization* 13 (5), 627–651.
- MMM (2013). *Lähiuokaa – totta kai! Hallituksen lähiuokaohjelma ja lähiuokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020*. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Palpacuer, F. & Tozanli, S. (2008). Changing governance patterns in European food chains: The rise of a new divide between global players and regional producers. *Transnational Corporations* 17 (1), 69–97.
- Sarason, Y., Dillard, J. F. & Dean, T. (2010). How can we know the dancer from the dance? Reply to “entrepreneurship as the structuration of individual and opportunity: A response using a critical realist perspective”. *Journal of Business Venturing* 25 (2), 238–243.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2004). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus.
- Van der Helm, R. (2009). The vision phenomenon: Towards a theoretical underpinning of visions of the future and the process of envisioning. *Futures* 41 (2), 96–104.

- van de Ven, A. H. & Poole, M. S. (1995). Explaining development and change in organizations. *Academy of Management Review* 20 (3), 510-540.
- van Notten, P. W. F., Rotmans, J., van Asselt, M. B. A., & Rothman, D. S. (2003). An updated scenario typology. *Futures* 35 (5), 423-443.
- Vásquez, J. (1999). The research on future images and visions: Need for a strategic alliance between futures studies and social sciences. *International Review of Sociology* 9 (3), 333-347.
- Wangel, J. (2011). Exploring social structures and agency in backcasting studies for sustainable development. *Technological Forecasting & Social Change* 78 (5), 872-882.

Aikaisempia Tutu e-julkaisuja

- 13/2015 Heikkilä, Katariina: Sustainability Studies in Universities – Review on Study Modules of Sustainable Development and Responsible Business in Finnish and some European Universities.
- 12/2015 Heinonen, Sirkka – Balcom Raleigh, Nicolas – Karjalainen, Joni – Minkkinen, Matti – Parkkinen, Marjukka & Ruotsalainen, Juho: CLA Game Report. Causal Layered Analysis Game on Neo-Carbon Energy Scenarios.
- 11/2015 Hietanen, Olli – Nurmi, Timo & Heikkilä, Katariina: The Visions for the Fur Industry.
- 10/2015 Heinonen, Sirkka & Balcom Raleigh, Nicolas: Continuous Transformation and Neo-Carbon Energy Scenarios.
- 9/2015 Hietanen, Olli – Nurmi, Timo & Heikkilä, Katariina: The Visions for the Saga Furs.
- 8/2015 Aho, Samuli & Kaivo-oja, Jari: Intian ja Kiinan hiilidioksidipäästöjen tulevaisuus 2020. Ympäristö-taloudellisen Kuznets-käyräteorian testaus ja ennusteisiin tähtäävä aikasarja-analyysi.
- 7/2015 Kuhmonen, Tuomas – Hyvönen, Katja – Ahokas, Ira – Kaskinen, Juha & Saarimaa, Riikka: Paikallinen ruoka ja kestävä kehitys. Kirjallisuuskatsaus.
- 6/2015 Heinonen, Sirkka – Karjalainen, Joni & Ruotsalainen, Juho: Towards the Third Industrial Revolution: Neo-Carbon Energy Futures Clinique I.
- 5/2015 Karhunmaa, Kamilla – Pitkänen, Outi & Tuominen, Visa: Assessing the co-benefits of house hold energy technology carbon offset projects.
- 4/2015 Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho: KUDOS – Median ja journalismin viriäviä tulevaisuuksia, MEDEIA-hankkeen loppuraportti.
- 3/2015 Taylor, Amos – Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho: Highlighting Media & Journalism Futures 2030. Survey on Weak Signals and Emerging Issues.
- 2/2105 Hatakka, Aino & Vehmas, Jarmo (editors) Sustainable Futures in a Changing Climate. Proceedings of the Conference “Sustainable Futures in a Changing Climate”, 11–12 June 2014, Helsinki, Finland.
- 1/2015 Luukkanen, Jyrki – Kuria, Peter – Käkönen, Mira – Karhunmaa, Kamilla – Karjalainen, Joni – Warah, Rasna – Msoka, Colman & Toroskainen, Kaisa: Development Futures in Kenya and Tanzania Beyond 2015.
- 17/2014 Kuhmonen, Tuomas: Maaseudun liiketoiminnan uudistuminen. Evolutionäärisen taloustieteen vii-tekehys.
-

Tutu e-julkaisuja 1/2016

Tuomas Kuhmonen, Riikka Saarimaa, Timo Nurmi, Ira Ahokas, Katja Hyvönen & Juha Kaskinen

PAIKALLISEN RUUAN TULEVAISUUSKUVAT

ISBN 978-952-249-404-7 (pdf)

ISBN 978-952-249-405-4 (painettu)

ISSN 1797-1322

Turun yliopisto
University of Turku